శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

నిఖిలనిగమాంతపరమతాత్పర్యభూత

శ్రీమన్నారాయణపారమ్య

ప్రకాశకః.

దుర్మతదుర్యుక్తిధూననధురీణః

శ్రీకూరేశవిజయః.

విశిష్టాద్వైతసిద్ధాంతవిచక్షణవిద్వజ్జన

హృదయంగమయా

శ్రీధర్మాచార్యప్రణీతయా

వ్యాఖ్యయాసహితః.

కాఞ్చీపురమ్-

ఈచ్చంబాడిశ్రీనివాసాచార్యేణ పరిశోధితః.

యనమదల-వకుళాభరణమ్-వేంకటాచార్యేణ

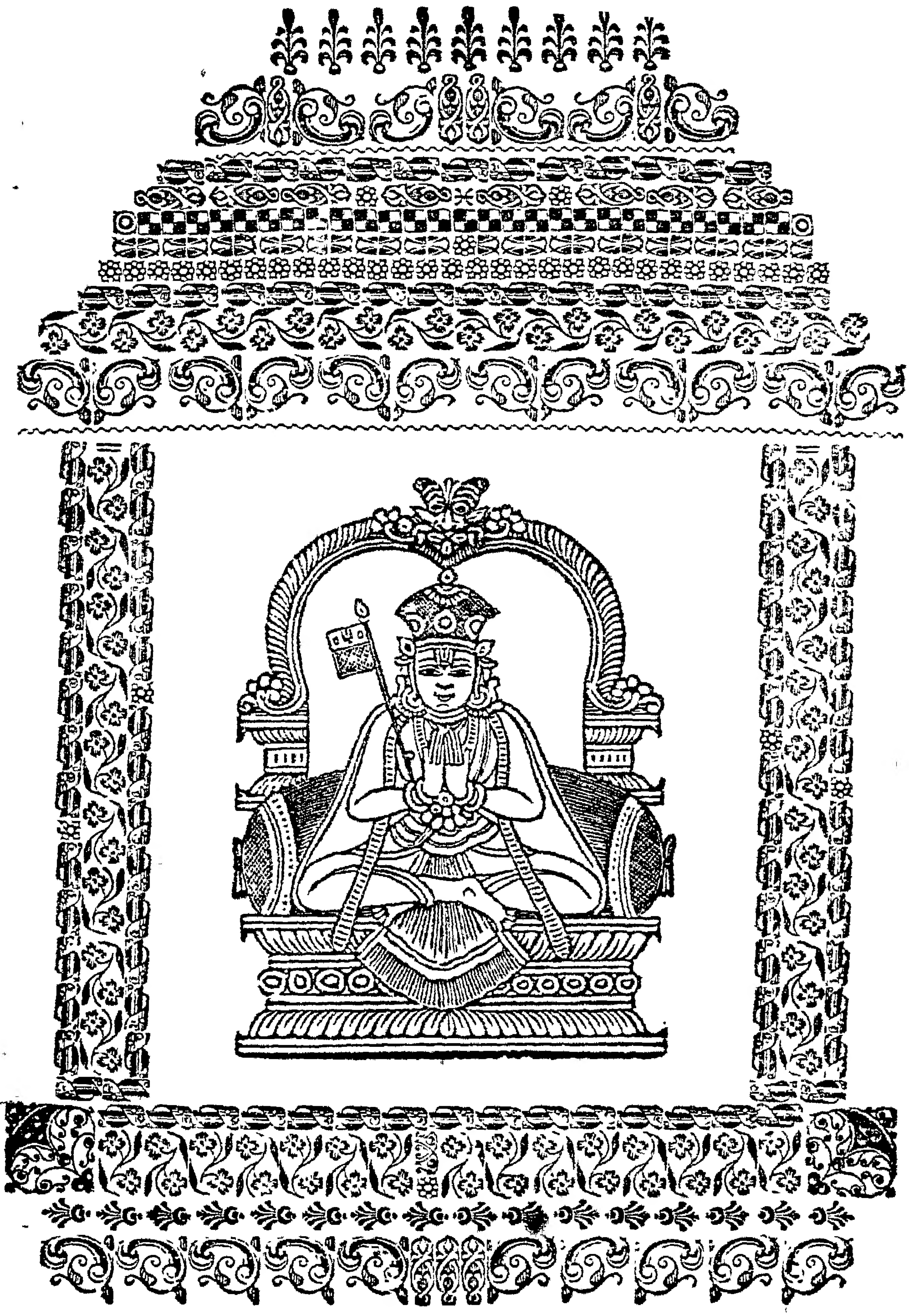
బెంగుళూరు,

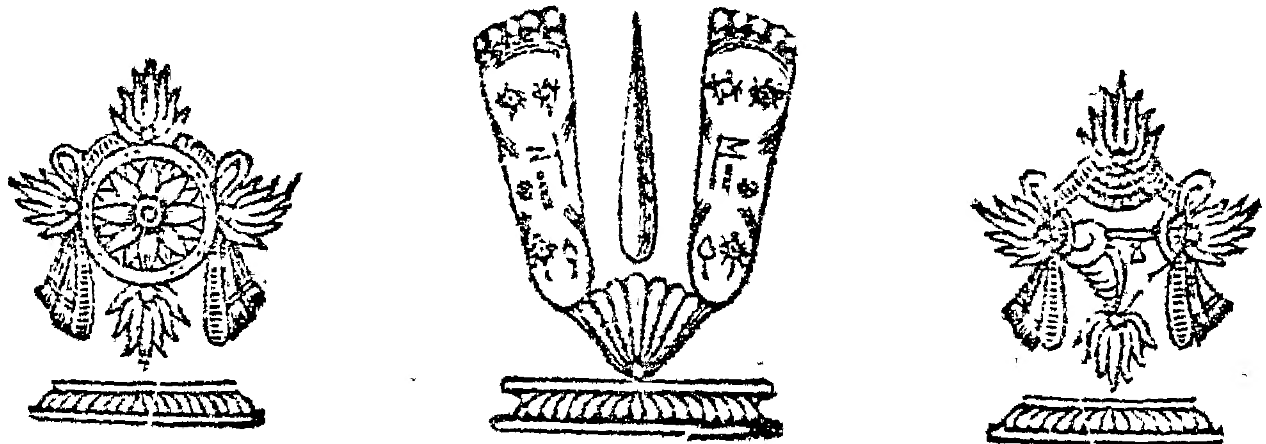
వాజపేయం- కృష్ణశాస్త్రిణాచ

వివేకకళానిధిముద్రాక్షరశాలాయాం

ముద్రితోవిజయతేతరామ్.

1883 సంవత్సరమ్.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

వ్యాఖ్యానసహిత

కూరేశవిజయః.

పరోపన్యస్తపూర్వపక్షశ్లోకాః.

శ్లో ॥ గాయత్రీబోధితత్వా ద్దశరథతనయస్థాపితా రాధితత్వాచ్ఛౌరేః కైలాసయాత్రావ్రతముదితతయాభీ ష్టసంతానదానాత్ । నేత్రేణస్వేనసాకం దశశతకమ లైర్విష్ణునాపూజితత్వా త్తస్మైచక్రప్రదానాదపిచపశుప తిస్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ౧ ॥ కందర్పధ్వంసకత్వాద్గర ళకబళనాత్కాలగర్వాపహత్వా ద్దైతేయావాసభూమి త్రిపురవిదళనా ద్దక్షయాగేజయిత్వాత్। పార్థస్యాస్త్ర ప్రదానాన్మురహరి విజయాన్మాధవే స్త్రీశరీరేశాస్తు స్సంపాదకత్వాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః॥ ౨ ॥ భూమౌలోకైరనేకైస్సతత విరచితారాధనత్వా దమీ షామప్యైశ్వర్యప్రదత్వా ద్దశవిధవపుషా కేశవేనార్చి

తత్వాత్। హంసక్రోడాంగధారిద్రుహిణమురహరాద్య
ష్టశీర్షాణంఘ్రికత్వా జ్జన్మధ్వంసాద్యభావాదపిచ పశుప
తిస్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ౩ ॥ వారాణస్యాంచపారాశరి
నియమభుజ స్తంభనాత్పౌండ్రపూరాణాం విధ్వంసే కేశవే
నాశ్రితవృషవపుషా ధారితక్ష్మాతలత్వాత్। అస్తోకబ్ర
హ్మశీర్షాణస్థ్యనిశకృతగళాలం క్రియాభూషితత్వాద్ధా
నాచ్చజ్ఞానముక్త్యోరపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టః॥ ౪॥
వైశిష్ట్యేయోనిపీఠాయితనరకరిపుశ్లిష్టభావేనశంభోస్స్వ
సైక్యైకార్ధప్రతీకాయిత హరవపుషా లింగితత్వేనయ
ద్వా। అప్రాధాన్యాద్విశిష్టాద్వయసమధిగమే దానవా
నామరాతేశ్శంభోః ప్రాధాన్యయోగాదపిచ పశుపతి
స్సర్వదేవప్రకృష్టః ॥ ... ... *

అవతారికా.— శ్రీయఃపతిత్వా దపిభూపతిత్వం
ప్రఖ్యాపయిత్వా పరమంమురారేః । భూమిస్తవేభూ
పతినామనిష్ఠాం వంశప్రతిష్ఠాం మహతీమవాప ॥ ౧ ॥
ధర్మాచార్యస్సుధీస్సోయంనిర్మాతివిదుషాంముదే। విష్ణు
పారమ్యపద్యానాం ప్రమాణమణిసంపుటం॥ ౨॥ పత్యుః
పశూనాంపరతాంపద్యైఃపంచభిరావృతాం । నిరాక
రోతికూరేశో బుధసంఖ్యాగతైస్తుతైః ॥ ౩ ॥ పంచవిం
శతికక్ష్యాభిరుపన్యస్తైమతేపరైః । సార్ధయా శతదూష
ణ్యాసిద్ధాంతంవక్తికూరరాట్ ॥ ౪ ॥ సిద్ధాంతంవక్తు

మారేభేన ప్రమాణంహికూరరాట్ । తత్రభూపసభా
మధ్యేవిదుషాం మోహమావహత్ ॥ ౫ ॥ శ్రీకూరాధిప
వాక్యానాం వ్యాఖ్యానేభువికః ప్రభుః । తత్ప్రసాదస్తు
లేఖిన్యామయాలిఖితతన్వయం॥౬॥ ... ... *

అథభగవద్రామానుజాచార్య శిష్యావతంసాః శ్రీమ
న్మహాభట్టారకపదప్రశంసాః శ్రీమద్వేదమార్గ ప్రతిష్ఠా
పనాచార్యోభయవేదాంతనిష్ఠాగరిష్ఠాః, అనంతకల్యాణ
గుణగణపరిపూర్ణాః శ్రీవత్సాంకమిశ్రాః చోళభూపా
లసభాయాం స స్తరాత్రమతిమాత్రం పరతత్వవాదేప్ర
వృత్తే కైశ్చిన్మోహశాస్త్రపరిశంకా కళంకితహృదయైః కు
దృష్టిభిః ఉపన్యస్తాన్ హేత్వాభాసాన్ ప్రత్యాదిశంతో
మహాపూర్ణోద్యజ్జయఘోషాః తత్రాద్యంగాయత్రీబోధి
తత్త్వాదితిప్రథమతః పరమతోపాత్తందూషణం గాయ
త్రీతి, ప్రఖ్యాతేతి, శ్లోకద్వయేనదశదూషణైర్నిరాచక్షతే॥

శ్లో ॥ గాయత్రీపూర్వ కృత్యాచమన విధిపురస్కార
సంకల్పకార్యేగోవిందాఖ్యా ప్రయోగాద్ధరిరితికథ
నాచ్ఛ్రుత్యధీత్యాదికాలే। భర్గశ్శబ్దస్యసూర్యాత్మక
హరిమహసోవాచకత్వాత్పురస్తాదోంకారాఖ్యేయ
భావాదవననిజగుణాచ్ఛ్రుద్ధసత్వాశ్రయత్వాత్॥ ౧॥

వ్యా॥ గాయత్రీతి ॥ గాయంతంత్రాయతే యస్మా
ద్గాయత్రీ తేనకథ్యతే, నగాయత్ర్యాః పరోమంత్రః న
మాతుః పరదేవతా, బ్రహ్మవర్చస్సకామస్తుగాయత్రీం

వేదమాతరం, ఇత్యాదిప్రమాణప్రసిద్ధిమత్త్వాం గాయ
త్ర్యాం తత్పూర్వాయాఃకృత్యాక్రియాసంధ్యారూపా
తస్యాంచ, కృత్యాక్రియాదేవతయోరితి నానార్థః॥
తత్పూర్వాచమనేచవిధిపురస్కారేషుస్నానప్రాయశ్చి
త్తప్రాణాయామాదిషు తత్పురస్కృత సంకల్పకార్యే
చ ఏతాదృశేషువైదికకార్యేష్విత్యర్థః. గోవిందవిష్ణ్వా
ఖ్యానాంనామ్నాం తస్యసర్వాత్మకత్వేనసర్వశబ్దవాచ్య
త్వేనచ పర్యవసానవృత్త్యావా తాదృశవిలంబాసహ
మానయా లోకవృత్త్యావా ప్రవృత్తానాం దేవసవితృ
ప్రణవబ్రహ్మసత్యకేశవనారాయణ గోవిందహర్యాదీ
నాం ప్రయోగాత్. గంగాగీతాచగాయత్రీ తులసీగోపి
చందనం । ఏకాదశీహరేర్నామ సాలగ్రామశిలార్చనం॥
వైదికాష్టకమేతాని నియమేనదినేదినే । యేభజంతికలౌ
నిత్యంతేషామపి నమోనమః ॥ ఇత్యుక్త్యారీత్యాసదాచార
వద్భిరారాధ్యదేవతాత్వేనప్రసిద్ధేః విష్ణురేవసర్వదేవ
తాభ్యః ప్రకృష్టః. ఏవంసర్వత్రాన్వయః. తత్రాదౌశ్రీ
గోవిందగోవింద శ్రీమహావిష్ణోరాజ్ఞయా ప్రవర్తమాన
స్యేతి అథశ్రీమద్భగవతోమహాపురుషస్యాది నారాయణ
స్యేతి సంకల్పః. గోవిందనామనిర్వచనభేదస్తు - గారే
షాహితథావాణీ తాంచ విందయతేయతః । గోవింద
స్తతోదేవమునిభిః కథ్యతేభవాన్॥ త్వద్విస్తరాయథా
దేవా అహంభూతపతిస్తథా । నతదస్తివినాదేవయత్తే

విరహితంక్వచిత్ ఇతిహరివంశాద్రుద్రవాక్యా ద్దేవా వగంతవ్యః. మాఋచోమాయజుస్సామ మాతాతపః కించన । గోవిందేతిహరేర్నామ గేయంగాయస్వనిత్యశః ॥ సకృత్సంస్మృతోపిగోవింద ఇత్యార్తత్రైవ - హారణాత్పాపినోదేవ తతోహరిరితిస్మృతః। బృహత్వాద్బృంహణత్వాచ్చ తస్మాద్బ్రహ్మేతి విశ్రుతః ॥ వసనాద్దేవనాచ్చైవ వాసుదేవేతిశబ్దితః । తత స్త్వం విష్ణునామాసి యతోవ్యాప్తిఃప్రదర్శితా॥ యత స్తుభూతభవ్యేశ స్త్వంనారాయణశబ్దితః ఇతిచోక్తం. స్నానకర్మణి - గోవిందేతిసదాస్నానం గోవిందేతి సదాజపః । గోవిందేతిసదాధ్యానం సదాగోవిందకీర్తనం ॥ మృజ్జలాభ్యాంబహిస్స్నానం మాంతరంవిష్ణుచింతనం । ధ్యాయేన్నారాయణందేవం స్నానాదిషుచకర్మసు॥ వర్ణాశ్రమాచారవతాపురుషేణ పరఃపుమాన్ । విష్ణురారాధ్యతేపంథానాన్య స్తత్తోషకారకః । సకృన్నారాయణేత్యుక్త్వాపుమాన్ కల్పశతత్రయం । గంగాదిసర్వతీర్థేషు స్నాతోభవతిపుత్రక ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యశేషాణితపః కర్మాత్మకానివై । యానితేషామశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణంపరం ॥ ప్రాయశ్చిత్తాన్యచీర్ణాని నారాయణపరాఙ్ముఖం । ననిష్పునంతిరాజేంద్ర సురాభాండమివాపగాః॥ యస్యస్మృత్యాచనామోక్త్యాతపోయజ్ఞక్రియాదిషు । న్యూనంసంపూర్ణతాంయాతి సద్యోవందేతమ

చ్యుతం॥ ఇతి నిష్కృత్యర్థం సఏవోచ్యతే. ప్రాణాయా
మపరితానా మోమాదీనాం తద్వాచకత్వంతు - గిరా
మస్మ్యేకమక్షరం - ప్రణవస్సర్వవేదేషు - ఓమిత్యేకాక్ష
రం బ్రహ్మ వ్యాహరన్మామనుస్మర - ఇత్యాదితద్వాక్యా
దేవస్ఫుటమ్. తదర్థంతు అత్రైవోత్తర త్రవక్ష్యామః.
భవతీతి భూరితితన్నామ - సదేవసౌమ్యేదమగ్ర ఆసీత్ ఇ
తిశ్రుతేః. భువనేషువసతీతి భువనాన్యస్మిన్ వసంతీతివా
భువః వాసుదేవః. సూః ప్రసూతిస్తామిచ్ఛతీతిసువః. షూ
ఞ్ ప్రాణిప్రసవే - తత్సృష్ట్వా తదేవానుప్రావిశత్ ఇ
త్యుపనిషదుపదేశః.ఆచమనే- కేశవాద్యైస్త్రిభిఃపీత్వే
తిపౌరాణికాః. సంధ్యాయాంమంత్రాచమనే - నారా
యణపరోజ్యోతిః సత్యంజ్ఞానమితిశ్రుతిదర్శనాత్. సత్య
జ్యోతిరాదిభిస్సఏవాభిధీయతే. సుష్ఠుప్రాణినః కర్మస్వీ
రయతీతివ్యుత్పత్త్యా సూర్యశబ్దో విష్ణుపర్యాయః. వైది
కంశబ్దరూపం. ఏషహ్యేవ సాధుకర్మ కారయతి తంయ
మేభ్యోలోకేభ్యః ఉన్నినీషతీతిశ్రూయతే. ఉపస్థానమం
త్రేచవరుణశబ్దస్య తదంతర్యామి పర్యాయాత్ తద్దృ
ష్ట్యావరణీయత్వా దినావాతన్నామతా. మిత్రస్యేత్య
త్రమిత్రశబ్దః పాదత్రయేణ త్రైలోక్యంమిమాత ఇతి
త్రివిక్రమమాహ. డుమిఞ్ ప్రక్షేపణ ఇతి ధాతుః. అథ
వామీహింసాయామితిధాతుః. హింసారూపాత్సంసా
రాత్త్రాయత ఇతిమిత్రః. త్రైఙ్ పాలనఇతి. సంధ్యా

నిగమనేషు స్తుత్వా దేవం జనార్దనం - సర్వదేవ నమ
స్కారః కేశవం ప్రతిగచ్ఛతీతి తదభిధానం ప్రమాణయ
తితత్పరత్వం. కఇతిబ్రహ్మణో నామ ఈశోహం సర్వదే
హినాం। ఆవాంతవాంగే సంభూతౌ తస్మాత్కేశవనా
మవాన్ ఇత్యాదికమిహానుసంధేయమ్. అగ్నిమండలమ
ధ్యస్థం ధ్యాయేద్యజ్ఞపతింహరిమ్। యజ్ఞకృద్యజ్ఞభృద్యజ్ఞీ ఇ
త్యాదివచనాదౌపాసనాద్యశ్వమేధపర్యంతంహవ్యార్ధ్య
తుశ్చ. విష్ణోర్నివేదితాన్నేనయష్టవ్యందేవతాంతరమ్। పి
తృభ్యశ్చాపితద్దేయంతదానంత్యాయకల్పతే॥ పితృరూపీ
జనార్దనః ప్రియతాం ఇత్యాదిభిరధ్యక్షితస్సఏవకవ్యేష్వ
పి. యత్కరోషియదశ్నాసియజ్జుహోషి దదాసియత్.
యత్తపస్యసి కౌంతేయతత్కురుష్వమదర్పణమ్ ఇతిగీతా
చార్యాస్స్వయమూచుః. అథగాయత్రీహృదయేయాజ్ఞవ
ల్క్యేనపృష్టశ్చతుర్ముఖస్సర్వకారణంవిష్ణురేవేత్యుక్తవాన్।
బ్రహ్మాండే. ఆదిత్యదేవతాయాశ్చ ప్రేరకంపరమాద్భుతం
భర్గస్సంజ్ఞంవరేణ్యంచధీతత్త్వస్యప్రచోదకమ్॥ఇతిదేవశ
బ్దోదివ్ క్రీడాయామితిధాతోర్నిష్పన్నః ప్రయుజ్యతేభగ
వతి. తథాచ శ్రుతయః. దివ్యోదేవ ఏకోనారాయణః,
విదామదేవంభువనేశమీడ్యం, ఏషహిదేవః ప్రదిశోనుస
ర్వాఃపూర్వోహిజాతస్సఉగర్భేఅంతః, తమః పరేదేవ
ఏకీ భవతీ త్యాదయః. సవితృపదంజగతాంస్రష్టృత్వా
దినా అర్థేనవిష్ణోరేవవాచకం. యతో వాఇమానీత్యా

చశ్రూయతే హేత్వంతరమాహ. శ్రుత్యధీత్యాదికాలే వే
దోచ్చారణాదౌ- ఆదిరుపలక్షణం అంతే చేత్యర్థః. హ
రిరితి కథనప్రసిద్ధేః సర్వతత్త్వప్రతిపాద్యః. ఓంతత్సదితిని
ర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృతః ఇతి గీతాసు. వేదాక్షరా
ణి యావంతి పఠితాని ద్విజోత్తమైః । తావంతి హరినామా
ని కీర్తితాని న సంశయః ॥ వేదే రామాయణే ఇత్యాది. ఏ
వముదూఢద్రఢిమని విష్ణుపారమ్యే గాయత్రీమధ్యభర్గశ్శ
బ్దార్థే కేషాంచిదాపాతరసికానాం విప్రతిపత్తిర్జాయ
తే. అతస్తాం సమాధత్తే. భర్గ ఇతి భర్గశ్శబ్దస్సకారాంత
స్సూర్యాంతర్యామివిష్ణుతేజోవాచీ. ధ్యేయస్సదా సవితృ
మండలమధ్యవర్తీ నారాయణస్సరసిజాసనసన్నివిష్టః ఇ
తి ప్రసిద్ధేః. భర్గస్తదాఖ్యం భజనీయమేవం ధ్యాయామి
నిత్యం రవిమండలస్థం ఇతి నిరుక్తం సావిత్రీభాష్యే చ. య
ద్వా పాపస్య భర్జనాద్భర్గ ఇత్యుచ్యతే. తపసా బ్రహ్మ
విజిజ్ఞాసస్వేతి శ్రుతిః, అథవా తస్మిన్యదంత స్తదుపాసిత
వ్యం ఇత్యుక్తరీత్యా తద్భర్గః భగం కల్యాణగుణ జాతం
రేఫోఽధికగృహీతో నిరర్థకః విభక్త్యర్థే వ్యయః. త
థా యజుషి - అపస్నిపాసంత్స్వవరప్రతీత్త ఇతి. అప్రతి
పూర్వస్యేణో హీదం రూపం అప్రతీత ఇత్యస్మిన్నర్థే
అంతతకారద్విత్వమధికం. అథ ప్రాగుక్తహరిశబ్దస్యాహ
చర్యపరామృష్టప్రణవశబ్దవాచ్యత్వమాహ పురస్తాదితి-
వైదికవిషయేషు పురస్తాదోంకారస్యాఖ్యేయత్వాత్. య

ద్వా ఓంకారేణాఖ్యేయభావాద్వాచ్యత్వాత్. ప్రణవస్య బ్రహ్మఋషిః-గాయత్రీఛందః. పరమాత్మా దేవతా-తత్త్వేత్యర్థే వినియోగః అయంమంత్రః సర్వలోకవేదవ్యాహృతికారణత్వేన బహ్వృచబ్రాహ్మణే ప్రజాపతిరకామయతేత్యారభ్య మహ్యేతానిశుక్రాణ్యభ్యతపత్ తేభ్యోభితప్తేభ్యస్త్రయోవర్ణా అజాయంత అకారఉకారమకార ఇతి తానేకధాసమభవత్తదేతదోమితి. అవరక్షణ ఇతి ధాతోరశ్చతుర్థ్యంతః. ఉ ఇత్యవధారణార్థమవ్యయం. మనజ్ఞాన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్మః క్షేత్రజ్ఞో జ్ఞాతాత్రయాణాం. సంహితాయాంపకాతురత్వం. అస్యాయం పిండితార్థః. సర్వోప్యాత్మవర్గో నారాయణార్థః. న తుస్వార్థః. ప్రకృతిత్వంచ మాల్యాలంకారవద్భోగ్యభోగోపకరణభోగస్థానతయా తదర్థమేవేతి చేతనాచేతనేషు భగవచ్ఛేషత్వేన నకశ్చిద్విశేషఇతి. తథాచోక్తమష్టశ్లోక్యాం- అకారార్థో విష్ణుర్జగదుదయరక్షాప్రళయకృన్మకారార్థో జీవఇతి. యద్వా అష్టాక్షరేషుపురస్తాన్నిసర్గప్రణవస్యాఖ్యేయత్వాత్. ఓమిత్యగ్రేవ్యాహరేత్. నమఇతి పశ్చాత్, నారాయణాయేత్యుపరిష్టాత్ ఇతిశ్రూయతే. ఏతేననమసా నమోవిష్ణవేబృహతే కరోమీత్యాద్యుక్త నమశ్శేషిత్వేనశ్రుత్యనుక్తవినతిస్తు కథం నమస్య ఇతిహారదత్తవచనం నిరస్తంవేదితవ్యం. అన్యేతు- అకారేణోచ్యతే విష్ణురుకారేణరమోచ్యతే। మ

కారస్తుతయోర్దాసఇతి ప్రణవలక్షణం ఇతికథయంతి-త
దుపబృంహణత్వేన వాల్మీకిరపి - అగ్రతః ప్రయయా రామ
స్సీతామధ్యే సుమధ్యమా । పృష్ఠతస్తుధనుష్పాణిర్లక్ష్మ
ణోనుజగామ హేతి రామగతింవర్ణయన్ ప్రణవార్థ
మసూచయదిత్యలంవిస్తరేణ. అపిచ అవననిజగుణాత్
అవనేరక్షణే నిజాత్స్వాభావికాత్ గుణాత్ గుణజా
తాత్ ఏకవచనమతంత్రం గుణ్యంతఇతివ్యుత్పత్త్యా గుణాః
జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యసౌశీల్యాదయః స్వాభావికీజ్ఞానబల
క్రియా చేత్యామ్నాతాః తైరిత్యర్థః. క్రియారక్షణక్రి
యా- యద్వాఅవనేనిజాత్స్వతంత్రాజ్జగదవనగుణాత్-
అనేనబ్రహ్మరుద్రయోస్సృష్టృత్వసంహర్తృత్వే తదధీ
నేఇతిద్యోత్యతే. తథాబ్రహ్మణోవచనం - సృజామిత
న్నియుక్తోహంహరోహరతితద్వశః ఇతి. అథాస్యైవా
పన్నిస్తారకత్వరూపావనగుణాత్ - పురాబదరికాశ్రమే
రణాయప్రవృత్తోనరసఖేన నారాయణేనసంజిహీర్షితో
రుద్రః పితుః పుత్రస్యచమధ్యం ప్రవిష్టేన చతుర్ముఖేన
బోధితశ్శరణాగతస్సర్వలోకశరణ్యేన రక్షితఇతిభారత
కథా. ప్రసాదయామాస భవోదేవంనారాయణం ప్ర
భుం ఇత్యాదినాప్రవృత్తాత్రానుసంధేయా. శుద్ధసత్వా
శ్రయత్వాత్ శుద్ధసత్వమచిద్ద్రవ్యభేదః స్వసత్తాభాస
కం సత్వం గుణసత్వాద్విలక్షణం.అత్రాస్మదుక్తంపద్యం-
ద్రవ్యంషైచ్చవకాలః ప్రకృతిరపి జడాతావుభౌధర్మ

భూతజ్ఞానంతచ్ఛుద్ధసత్త్వంత్వ జడమపి వరాక్ప్రత్యగీశశ్చజీవః। అద్రవ్యంచాపిశబ్దాదికమథచగుణా శ్శక్తిసంయోగయుగ్మం శ్రీభాష్యాదౌప్రమేయేవిశదమకథయత్స ప్రమాణం యతీంద్రఃఇతి. పరమసత్త్వపంచశక్తిమయవిగ్రహఇతి- నిత్యం అమిశ్రసత్త్వాశ్రయత్వాద్వా. తథాశుద్ధశ్చాసౌసత్త్వాశ్రయశ్చేతికర్మధారయః. ఉభయథాసత్త్వాశ్రయత్వంశ్రుతిస్మృతిభగవచ్ఛాస్త్రాదిషుసిద్ధం॥

శ్లో॥ ప్రఖ్యాతాశేషదేవప్రణమనవిషయత్వా
త్తపోయజ్ఞకర్మస్తోమస్యానాధికత్వప్రశమప
టిమవద్దివ్యనామస్మృతిత్వాత్।బ్రహ్మణ్యత్వా
ద్గిరీశాహుతి విధిషుజలస్పర్శనాద్విష్ణు పాదా
మ్భోజాతామ్భోధరత్వాదపినపశుపతిర్విష్ణురే
వప్రకృష్టః॥ ౭

వ్యా॥ ప్రఖ్యాతేతి॥ కించప్రఖ్యాతాశేషదేవప్రణమనవిషయత్వాత్ ప్రఖ్యాతా అశేషాయేదేవాః బ్రహ్మరుద్రాదయః తేషాంయత్ప్రణమనం నమస్కారః తద్విషయత్వాత్ - సర్వదేవనమస్కారః కేశవంప్రతిగచ్ఛతి॥ శృణుత్వంహివరారోహేయథానిత్యంసమామ్యహం॥ బ్రహ్మాద్యామునయశ్చైవ తపోవిద్యాసమాధిభిః।అర్చయంతి సదాయంవైసదాపశ్యంతిసూరయః॥ బోధాయనియ్యే - బ్రహ్మేశేంద్రాది దేవానాందోవో నారాయణఃపరః ఇతి. తపాంసిచయజ్ఞాశ్చ కర్మాణిచ

నానావిధాని తేషాంద్వంద్వాః తేషాంస్తోమోగణః త
త్రన్యూనాధికత్వం తద్వ్యపాకృత్యంతస్య ప్రశమోని
వృత్తిః తస్యాంపటిమవత్యాం శక్తిమత్యాందివ్యా నామ్ను
స్మృతీయస్యనతథోక్తః తత్త్వాత్ - నియమబాహుళ్య
వత్సుశ్రౌతస్మార్తాదికర్మసు విహితాదధికం న్యూనం
చసర్వతః పరివర్జయేదితి న్యూనతాధిక్యంనిషిధ్యతేత
త్సాద్గుణ్యాయ - స్మృతేసకలకల్యాణభాజనం యత్ర
జాయతే, యస్యస్మృత్యాచనామోక్త్యా తపోయజ్ఞక్రి
యాదిషు । న్యూనంసంపూర్ణతాం యాతీత్యాదిభిః త
స్మామస్మరణంవిధీయతే. బ్రహ్మణ్యత్వాత్ బ్రహ్మ
ణ్యోబ్రహ్మవర్ధనఇతి రామసహస్రనామసు.- బ్రహ్మ
ణ్యోదేవకీపుత్రోబ్రహ్మణ్యోమధుసూదనః ఇతిశ్రుతిః. వి
ప్రావేదాః కేశవశ్చైకరాశిరితినీతివిదస్సర్వే. సామా
న్యావాస్తువిధానేచ - బ్రాహ్మణశ్రేణిసంబంధత్వేన వి
ష్ణ్వాయతననిర్మాణాచారప్రసిద్ధిః. కించ గిరిశాహుతి
విధిషుసతీషుకర్మకలాపేజలస్పర్శనాత్ ఆచమనవిధా
నాత్ ఉపస్పర్శఆచమనం అపఉపస్పృశ్యేతి ఖండకా
రః. వాయుపురాణే దక్షః - యస్మాత్త్వంమత్కృతే
క్రూరఋషీన్ సంహృతవానసి। తస్మాద్యజ్ఞేసురైస్సా
ర్ధం నత్వాంయక్ష్యంతుబ్రాహ్మణాః ॥ హుత్వాహుతిం
తవ క్రూరామపస్పృశ్యంతుకర్మసు ఇతి. రౌద్రరా
క్షసపైత్ర్యకేస్పర్శే అపఉపస్పృశే దిత్యాపస్తంబః.

స్పృష్ట్వారుద్రస్యనిర్మాల్యంనహ్యస్మైవాఫుతశ్శుచిఃఇతిచం
ద్రికాయాం. విష్ణుపాదాంభోజాతాం ఛోధరత్వాత్
స్పష్టంచై తదీశ్వరసంహితాయాం - తదంబుపతితందృ
ష్ట్వా దధారశిరసాహరః। పావనార్థంజటామధ్యేయో
గ్యోస్మీతివిచింతయన్ ఇతి. కేచిద్గంగాన్యా విష్ణుపద్యస్యే
తివదంతి. తన్నిరాసార్థంపాద్మ వచనం- సర్వేశ్వరో
హరిర్విష్ణుర్ద్వితీయ్యం పాదముత్తమం। దివిప్రసారయా
మాసబ్రహ్మలోకాంతమచ్యుతః ॥ శ్రీపాదందేవదేవస్య
దృష్ట్వాసంభ్రమచేతసా। ధన్యోస్మీతివదన్బ్రహ్మా గృహీ
త్వాస్వకమండలుం॥ భక్త్యాసంక్షాళయామాసతత్రసం
స్థితవారిణా। అక్షయ్యమభవత్తోయం తస్యవిష్ణోఃప్రసా
దతః॥ తత్తీర్థంమేరుశిఖరేపపాతవిమలంజలం. తత్రై
వ- తాందృష్ట్వామేరుమధ్యాత్తు ప్రవహంతీం వరాన
నే। ఆత్మనః పావనార్థాయ శిరసాతామధారయం॥
తదిదం శ్రీనృసింహోత్తరతాపనియ్యాదౌస్పష్టముక్తం
ద్రష్టవ్యం. అద్యాపియత్పాదనఖావసృష్టం జగద్విరించో
పహృతార్హణాంభః। సేశంపునాత్యన్యతమో ముకుం
దాత్కోనామలోకే భగవత్పదార్థః॥ తర్హి - భవాం
గపతితంతోయం పవిత్రమితిపస్పృశుః ఇతిబాలకాండో
క్తివిరోధః కథమితిచేదుచ్యతే - తత్రనభవాంగస్యతత్ప
విత్రతాహేతుత్వం కింతుగంగాయా ఏవభవాంగపవిత్రీ
కరణహేతుత్వం. తత ఏవ- హరస్యగాత్రసంస్పర్శాత్ప

విత్రత్వముపాగతా ఇత్యత్రాపిస్పర్శనేన హారపవిత్రీకరణాద్యోపాగతేత్యర్థః. పశుపతిత్వం త్రిపురవిజయప్రార్థనాయాం వరదానకృతం - పశుపతిరసానీతి శ్రుతిః- పాశుపతేసిద్ధాంతే - పత్యుః పశుషుసాధుత్వం కాలాగ్నిరుద్రోప నిషత్ప్రతిపాదితమపిసూత్రకృద్భాష్యం. పశుపతిమతైకదేశః షట్పంచాశత్తదాగమప్రథితః। సప్రమాణలింగశైవశివః కేశవవంచితః పరందూష్యః॥ గోమఖాద్యాస్సిద్ధాః కపాలపాణిప్రకల్పితేసమయే। గుణ్యాగుణాఆదిదేవఃముక్తిః పరకాయకామరూపగమః। భూతవికలతాప్రళయః భూతపరిపాకమేళనంసృష్టిః। తత్పరిణామసుఖంస్వర్గః తదపాకమేళనాఘమిహానరకః॥ భూతానీత్యాత్మననం ప్రత్యక్షోభ్రాంతపార ఇతి. శాస్త్రంచార్వాకమిదమవైదికం ఏకాయననామ్నానిర్మితం గురుణా। సౌత్రాంతిక సౌగతవైభాషికమాధ్యమిక భేదతోబౌద్ధాః॥ బహుధావస్తుంనిత్యంప్రవాహతోజ్ఞానమేవతత్రాత్మా। ఏకావస్థంశుద్ధంజ్ఞానంముక్తిఃపరమాత్మతాసైవ॥ హింసాభావపురస్సరపురుషార్థసాధనంతథాజైనం- ఇతిపాశుపతాది తామసనిరాసస్తుపత్యురసామంజస్యాదితిసూత్ర కృతైవకృత ఇతి నేహప్రతాయతే. విషల్ వ్యాప్తావిత్యస్మాద్ధాతోర్వేవేష్టీతివిష్ణురితి వ్యాప్తిశీలతా. శివరాశరేణతు విశధాతోః ప్రవేశనాదితి అంతః ప్రవేశోభ్యధాయి. ఉభయానుగ్రాహికాశ్రుతిః- అం

తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా. అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్స్థితః ఇత్యాదికా. వాసుదేవః పరమ ఇతి నామ- విష్ణోర్నుకం వీర్యాణి ప్రవోచం యః పార్థివాని విమమే రజాగ్ంసీత్యామ్నాయతే. రుద్రకాలాంతకాద్యాశ్చ సమస్తాశ్చైవ జంతవః। చతుర్ధా ప్రవిళయా హ్యేతా జనార్దనవిభూతయః ఇతి పరాశరః. కారణవాక్యేషు- నసన్నచాసచ్ఛివ ఏవ కేవలః ఇత్యాదిషు శివాదిశబ్దాః సదాదిశబ్దాశ్చ సామాన్యవిశేషాకాంక్షాయుతాః. విశేషే పర్యవస్యంతి శబ్దే నారాయణాఖ్యే ఇత్యుక్తరీత్యా విష్ణుప్రకృష్టత్వమేవజ్ఞాతం. అపిశబ్దాత్పురుషోత్తమత్వ పుండరీకాక్షత్వాదయః ప్రకర్షహేతవః. వృత్తనామ స్రగ్ధరా. భర్గశబ్దస్యాకారాంతత్వే నసహోక్తిషష్ఠ్యంత దేవశబ్దవిరోధః॥ ౨॥ ❋

అవతారికా.— ఏవంతర్హి విష్ణురహస్యమూర్తిర్దశరథతనయస్థాపితారాధితత్వాద్బహుపురాణేతిహాసప్రసిద్ధవైభవస్యాస్య కథం నప్రకృష్టత్వమిత్యాశంక్య తదారాధనాదిసర్వం వరదానకృతమితిసమాధత్తే త్రయోదశభిర్దూషణైః వాల్మీకిరితిద్వాభ్యాం సోత్తరశ్లోక పదార్థాభ్యాం ఘంటాకర్ణఘనాశాదిత్యంతాభ్యాం॥

శ్లో॥ వాల్మీక్యప్రోదితత్వాద్గిరిశనుతిగిరాం
తామసత్వాచ్చ కాశ్యాం రామాఖ్యాన్మంత్రజా
పాదపి చ హనుమతః పుచ్ఛరోమేశ్వరత్వాత్ ।

ప్రేత్య తమోనిష్ఠాహితాః స్మృతాః ఇతి. కాశ్యాంరా
మాఖ్యామంత్రజాపాత్. అత్ర ప్రణవ ఏవ తారకమంత్ర
ఇతి స్కాంద కాశీఖండవచనం సాత్త్విక ప్రమాణవిరుద్ధ
త్వాదనాదృత్య - శ్రీరామాయ నమః కాశ్యాం జజాప ప
రమేశ్వరః ఇతి ప్రక్రమ్య యే లభంతే షడక్షరమితి చార
భ్య జపంతో మంత్రసిద్ధాస్సూరిరితి నిగమయ్య స్పష్టమాహ
రామోపనిషత్. తాదృశానాం రుద్రసారూప్యమపి క్రమ
ముక్తిపక్షాశ్రయణేన విష్ణుసారూప్యద్వారా ముక్తిదమి
తి న కశ్చిద్విరోధః. హనుమతః పుచ్ఛరోమేశ్వరత్వాత్.
దూతో రామస్య వానరః దాసోహం కోసలేంద్రస్యేతి ప్ర
సిద్ధస్య పుచ్ఛరోమభిః కల్పితేశ్వరలింగత్వాచ్చ. అత్ర పు
రా కిల యజ్వనా ధర్మతనయేన యజ్ఞవాట విశుద్ధ్యర్థం
పురుషమృగానయనాయ ప్రేషితో భీమసేనో మధ్యేమా
ర్గం విదితవృత్తాంతేన హనుమతా తన్మృగవేగ ప్రశ
మనోపాయం విధిత్సునార్పితాని పుచ్ఛరోమాణ్యాదాయ
పురుషమృగేణ కృతసంకేతః పురతో ధావన్ తదీయమ
హావేగవిళంబాయ రోమభిరేవ లింగాని తత్ర నిర్మాయాపిలం
ఘితతత్పూజాదికమతివేగేన సమాగతం తం యాగీయశా
లామనీనయదితి భారతకథా ప్రసంజనీయా. యుక్త్యాయు
క్తం యుక్త్యంతరేణ ప్రమాణేన దూషయతి- స్వకృతసేతు
పరిత్రాణాయ పరిజనస్య - హస్తేక్షమాలావ్యాదిరామత
త్వం జిహ్వాగ్రభాగే వర రామమంత్రం । యన్మస్తకే కేశవ

పాదతీర్థం శివంమహాభాగవతంస్మరామీతి విధయాప్ర కారేణ ప్రతిష్ఠాపనాత్. రక్షోహత్యాంఅదోషాత్ దోషాభావాత్. మోదేతసాధురపివృశ్చికసర్పహత్యేతి వద్దుష్టనిగ్రహాస్యవిహితత్వాదితిభావః. స్వయంతీర్ణః ప రాన్తారయతీతిలోకన్యాయంహృదయేనిధాయాహ - గిరిశకృతనిజబ్రహ్మహత్యానిరాసాదితి - పురాకిలమహాదేవోమహత్యాబ్రహ్మహత్యయా। కపాలీసన్మహాకాలం చరన్మాధవమాశ్రితః ॥ తత్పత్న్యైతుమహాలక్ష్మ్యై భిక్షుయాకరదత్తయా। విమోచిత ఇతి ఖ్యాతేశ్రీరామవర సంహితా ప్రయాగ మాహాత్మ్యేపి ప్రమాణమిహ దృశ్యతే॥ ౩॥ ... ... *

శ్లో॥ కండూర్త్యాంగూర్వ్రియాగాదిక నగర మహాపాపనాశాదిదేశాదిష్వీశానేనహత్యానివహవిహతయేస్థాపితారాధితత్వాత్। గౌరీశేషావ్యసథంగాదథ రఘుపతిసందర్శితాద్వై స్వశ్వరూపాహ్యత్యాశ్యాఃకృష్ణేనదానాదపినపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౪॥ ... *

వ్యా॥ కండూర్త్యాంగూరితి॥ అథ- నందాదీవనఘట్టనతర్జనమహాకారుణ్యారక్తాంబర శ్రీనారాయణపూరుషోత్తమపతిశ్రీరత్నకూటాధిపాన్। వైకుంఠేశ్వరమాధవాచకమలానాథంచగోపీపతిం సౌమ్యైకాదశ నాగపుర్యధిపతీన్సార్ధంకలిధ్వంసినేతి తత్ప్రతిష్ఠాపితాన్ ప్రమా

ణయతి - తిరుక్కండూరితిభాషాంతరేణ కశ్చిద్వ్యపదే
శః. తిరుణాంగూరితిచ. తథాప్రయాగాదికంప్రసిద్ధం.
మహాపాపనాశాదిదేశః. కపాలమోచనస్థానంచ. తేషాం
ద్వందః. తేషుమాత్మ్యానాం నివహస్తస్య విహతయే నా
శాయ రుద్రేణస్థాపితశ్చాసావారాధితశ్చేతి కర్మధార
యః తత్త్వాత్ - స్థాపితత్వాదారాధితత్వాచ్చేత్యర్థః.
తదేతత్సర్వం ప్రయాగమాహాత్మ్యాదౌప్రసిద్ధం. రుద్ర
ధనుర్భంగాచ్చ - హరధనురసౌవల్లీభంజంబభంజచ మైథి
లీతిభట్టారకః. రఘుపతినాసందర్శితాద్వైశ్వరూప్యా
త్ - మన్వంతరసహస్రంతుపూజితోరఘునందనః। భర్గా
యభగవాన్ స్వీయ్యంవిశ్వరూపమదర్శయదితి. కాశ్యాః
కృష్ణేన కాశీకేశవనిర్మితేతినిర్మాత్రాకేశవేన రుద్రా
యదానాత్. ఆనందనేపుణ్యక్షేత్రే సంప్రతిష్ఠాప్య కేశ
వం। బ్రహ్మతన్నామతఃకాశీసంజ్ఞయాసంజ్ఞితంపురం॥ కే
శవేనాభ్యనుజ్ఞాతో విశ్వనాథాయదత్తవాన్ ఇత్యాదిపు
రావిదోవదంతి. తతోవిష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౪ ॥ *

అవతారికా—. అత్రదరథతనయస్థాపితారాధితత్వాత్
ఇత్యత్ర అపి నమకముఖై రాఘవారాధితత్వాదితిపాఠే
తుతదియ్యంపద్యద్వయంచవ్యాక్రియతే॥ ... *

శ్లో॥ విద్యారణ్యోజ్ఝితత్వాన్నమక చమక
యోర్వేదభాష్యే తదర్థవ్యాఖ్యానాద్దతుయోగే
హరచకితసురోదీరితైస్తైస్సతిత్వాత్ । వి

ష్ణావామ్నాయవాచామపి సకలగిరాం ముఖ్య
వృత్తేశ్చతస్మిఞ్ శంభోర్నామ్నామప్రయోగాత్క్వ
చిదపిచమకేవిష్ణుశబ్దప్రయోగాత్॥ ౫ ॥ *

వ్యా॥ విద్యారణ్యేతి, తేనైవేతి, అష్టదూషణం. విద్యారణ్యేనవేదభాష్యే నమకచమకయో స్తదర్థవ్యాఖ్యానేనోజ్ఝితత్వా దనుక్తత్వాత్, ఇష్టకాశ్చిత యస్సర్వాశ్చతుర్థతుసమాహితాః। రుద్రాధ్యాయేపంచమేతుచిత్యగ్నౌ హోమ ఉచ్యతఇతి రుద్రోవాఏషయదగ్నిరితినమకబ్రాహ్మణం. వసోర్ధారాంజుహోతీతిచమకబ్రాహ్మణం. ఘోరతనోశ్శాన్తిః శివతనోశ్శాన్తిశ్చ. ప్రకారాంతరేణసమాధత్తే - దక్షయాగేహరభీత సురేరితస్తుతిరూపత్వాచ్చ. తయోర్భీతసురస్తుత్యర్థనిశ్చయఇతి భావః. వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్య ఇతిగీతోక్తమాహ. ఆమ్నాయవాచామస్యాసాంగిరాంవిష్ణోముఖ్యవృత్తేః తస్యసర్వశబ్దవాచ్యత్వాచ్చ. క్వచిదపిచమకే శంభోర్నామ్నామప్రయోగాత్. అగ్నావిష్ణూ ఇత్యత్రవిష్ణుశబ్దప్రయోగాత్సఎవప్రకృష్టః॥ ౫॥ ... ... *

శ్లో॥ తేనైవన్యాయరీత్యానపరికరహరేః ప్రా
ధ్యర్థభావాభిధానాద్బాహుళ్యాదేవమాద్యై శ్రీ
రనఘురఘుపతేరేవసంసేవ్యతోక్తేః। మాహిం
సీమ్ణాంచధన్వేత్యపి నమకగిరాఘోర రూప

స్వశంభో మఃనోస్యస్తుల్యోక్తిసిద్ధేరపి నపశుపతి
ర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౭॥

వ్యా॥ తేనైవేతి॥అన్యథావ్యభ్యుపేత్యాహ-సర్వ
త్రప్రసిద్ధయాన్యాయరీత్యా తేన రుద్రదైవసపరికరస్య
హరేః ప్రార్థ్యఃభావస్యాభిధానాత్. సర్వత్రహిఇష్ట
దేవతాస్సాంగా స్వపరివారాఆరాధ్యంతే. కించ భా
హుళ్యాదేవమాద్యైరనఘస్య తదిష్టదేవస్య రఘుపతేరే
వసంస్తుతస్య సేవ్యత్వే నోక్తత్వాత్. మాహింసీధఃన్వ
ముంచేత్యాది-పురుషంజగత్ప్రముంచ ధన్వనస్త్వముభ
యోరిత్యాదివమకవాక్యేన ఘోరరూపస్యశంభోర్మన్యు
నామక దేవభేదతుల్యతోక్తిసిద్ధ్యా నపశుపతిర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టఇతి॥ తామసోద్రిక్తరుద్రోగ్రతా శాంత్యర్థాఃభి
షేకప్రశంసానమకె. చమకేతుతత్ఫలం ఏకఏవరుద్రో
నద్వితీయాయతస్థఇతి ప్రాకరణిక మావిర్భుద్దిళ్యాకారప
రం, అథర్వశిరసిప్రోక్తం శివకారణత్వం తత్రైవసోంత
రాదంతరంప్రావిశదితి అంతర్యామి నారాయణపరత్వ
దృష్ట్యోక్తం. తథాచపరమాచార్యాః-ప్రస్తుత్యరుద్రవపు
షః పురుషోత్తమస్యవిద్యామథర్వశిరసీరితమంగమస్య। భ
స్మప్రసక్తమితరత్ర నచాస్య యద్వత్సౌత్రామణి ప్రకర
ణోక్తసురాగ్రహస్యేతి॥ హరివంశాదా అహందాసస్య
మేభూత్వా, అహంత్వంసర్వగోదేవత్వమేవాహంనసం
శయః। ఆవయోరంతరంనాస్తిశబ్దైరర్థైఃజఃగత్పతె ఇ

తైశ్వర్యనిర్దేశః. అత్రైవ-ఆదిస్త్వంసర్వభూతానామి
తి కృష్ణస్యైవ సర్వకారణత్వాభిధానాత్ సర్వస్య కార్య
త్వసిద్ధేశ్చ కార్యకారణభావనిబంధనో జ్ఞేయః - ప్రపంచ
జగత్పత ఇతి సంబోధనస్వారస్యం.త్వదుపాసా జగన్నా
థ సైవాస్తు మమ గోపతే । యశ్చ త్వాం ద్వేష్టి భో దేవ స
మాం ద్వేష్టి న సంశయః. ఇత్యాదేరర్థస్తు- త్వదుపాసా
త్వదారాధనక్రియా సైవమమస్యాత్ - కింకరస్స్యాన్ని
రంతరమితివత్ కైంకర్యాభ్యర్థనం. యద్వా త్వత్కృతో
పాసనా మమాస్తు మద్ద్వారవా యమాముపాస్వేత్యర్థః.మా
మారాధయ గోవింద వరం మత్తో గృహాణ చ । యేనాహం
సర్వభూతానాం పూజ్యాత్పూజ్యతరో భవం ఇత్యుక్తేః.
అథవా త్వదుపాసైవ మమ భవతి. నతు పార్థక్యేనోపా
స్తిః. స్వామిని పూజితే యతో భృత్యోపి పూజితస్స్యాత్-
స్వామిద్వేషె భృత్యద్వేషోప్యర్థసిద్ధః. త్వద్విస్తరాయ
థా దేవా అహంభూతపతిస్తథా । అద్య మే మకుటారూ
ఢం త్వత్పాదాబ్జమిదం ప్రభో ఇత్యాత్మదాస్యం తత్సావ
మ్యం చ స్వయమేవోక్తవాన్. నామాని తవ గోవిందయాని
లోకే మహాన్త్యపి । తాన్యేవ మమ నామాని నాత్ర కార్యా
విచారణా. అస్యార్థః-తవనామాన్యేవ మమ నాత్ర సన్దేహః
స్వామినామ్నాం భృత్యగామిత్వాదిత్యలంవిస్తరేణ॥ ౬॥

శ్లో॥ ఘంటాకర్ణఘనాశాత్స మహాతిహారి
వంశే విరించిస్మరారి స్కందానాం శౌరివంశే

క్రమజనికథనాత్కేశవస్తోత్రమధ్యే । తజ్జాతస్యా
భిధానాత్తదనుపురభిదా తత్పదాంభోజపాం
సోర్మూర్ధ్ని సంధారితత్వాత్సుతవర భజనా
యోగ్యభావాచ్చ పౌత్రాత్ ॥ ౭ ॥ ... *

వ్యా ॥ ఘంటాకర్ణాఘనాశాదితి ॥ త్రయోదశార్ధస్తు ఘంటాకర్ణాఖ్య రాక్షసకృతాననేకాన్బ్రహ్మవధాన్నరమేధానివాంగీకృత్య తమవతిస్మేతి హరివంశాదావభివ్యక్తేః. అథ- శౌరేః కైలాసయాత్రావ్రతముదితతయాభీష్ట సంతానదానాదితియచ్చోక్తం. తదష్టభిర్ద్వాషష్టైర్ద్వాభ్యాం శ్లోకాభ్యాంప్రతిక్షిపతి. సుమహతీతి. బ్రహ్మరుద్రస్కందానాం మహతివ్యాసామ్నాయత్వాత్ పరమప్రమాణే హరివంశే కృష్ణవంశే క్రమేణ జనికథనాత్. తథాప్రథమాధ్యాయే- భర్గశ్చతుర్భుజ ఇతి వ్యధయాలమాశ్రితన్నాభిజాత మవగచ్ఛ చతుర్ముఖంచ। తస్మాచ్చ పంచవదనోజనిషణ్ముఖోస్మిన్న్యూనాధికావయవతో హరివంశధర్మః ఇత్యనేన హరస్య హరిపౌత్రత్వం వ్యక్తం. కేశవస్తోత్రమధ్యే తజ్జాతస్యాభిధానాదితి. తత్రైవ అధ్యాయత్రయేణస్తుత్వా స్వపుత్రత్వ సూచకం కేశవనామనిర్వచనం స్వయమేవావోచత్. తన్నిరుక్తముక్తం. తదనుసారేణ శ్రీకృష్ణపాదపద్మ పాంసోః మూర్ధ్ని ధారితత్వాత్- కించ పౌత్రాత్పుత్రార్థవరస్యాయోగ్యత్వాత్- నహిపితామహాయపౌత్రః కర్మకౌశలముప

దిశతీతి తద్భుజనంతద్గౌరవాయె త్యవగంతవ్యం. తత్రై
వ - దేవేషుమాంసుపూజ్యార్థం త్వయాకృతమిదంమ
మ। అద్యమేముకుటారూఢం త్వత్పాదాబ్జమిదంహరే ఇ
త్యుక్తం. భారతేచ-పార్థోపనీతంమధుసూదనస్యపా
దారవిందార్పితచిత్రపుష్పం। దదర్శగంగాధరమౌళిభా
గేబభూవవీరఃకృతనిశ్చితార్థఃఇతి॥ ౭॥ ... ※

శ్లో॥ వారాహోద్యుక్తరీత్యాస్వకలితవరనిర్వా
హహేతో స్తథైవానుష్ఠానా ద్వృద్ధదేవార్చ
నవిధిషుమనుష్యావతారేష్వదోషాత్। తాదృ
క్పాదాబ్జధూళీభరణజుషిహరే మూలభూతే
ముకుందస్యాత్యాధిక్యాదనాదేరపినపశుపతిర్వి
ష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౮॥ ... ... ※

వ్యా॥ వారాహేతి॥ వరాహపురాణోక్తరీత్యా వారా
హే॥ రుద్రగీతాయాం- మర్త్యోభూత్వాభవానేవంమా
మారాధయకేశవ। మాంభజస్వచదేవేశవరంమత్తోగృ
హాణచ॥ యేనాహంసర్వభూతానాంపూజ్యాత్పూజ్యత
రోభవం॥ ఇత్యుక్తేనహరిణా - దేవకార్యావతారేషుమ
నుష్యత్వముపేయివాన్। త్వామేవారాధయిష్యామిమమ
త్వంవరదోభవఇత్యుక్తరీత్యాస్వకలితవర నిర్వాహహే
తో స్తథైవాచరణాత్. అపిచ-వృద్ధానాందేవానాంచార్చ
నవిధిషు- వవందేచరణౌపితుః, బ్రాహ్మణేభ్యోనమస్కృ
త్య. మనుష్యచేష్టామాపన్నః క్వచిదేవపలాయనం, బి

భణితిః క్వచిదాజ్ఞప్తః పీఠకోన్మానపాదుకామిత్యేవం రూపేషు మనుష్యజాతిచరితేష్వదోషాత్. తాదృశఃమనుష్యత్వేనావతీర్ణస్య విష్ణోర్యః పుత్రార్థీ తాదృశః ఇహ పాదాబ్జధూళీభరణజుషి మూలభూతే హా రెసతీత్యర్థః. పాదేనకమలాభేన బ్రహ్మరుద్రార్చితేనచ । పస్పర్శ పుండరీకాక్షః ఆపాదతలమస్తకం ॥ ఇతీశ్వరాపదానావతారాశ్వస్థామాస్తోత్రపహత పరీక్షిత్ప్రాణ నసమర్థమేతాదృశపాదాబ్జమేవ అవశిష్యతే. న కేవలంహరివంశే. అన్యత్రాప్యేవముక్తమితి ప్రత్యభిజ్ఞానార్థంపునరుక్తిః. ముకుందస్యాత్యాధిక్యాత్ అనాదేరితిభావప్రధానోనిర్దేశః. విష్ణోరనాదిత్వేనతథోక్తం. ఏకోహవైనారాయణ ఆసీన్నబ్రహ్మనేశానఇతి. ఆనుశాసనికే మోక్షధర్మే-ప్రజాపతించ రుద్రంచాప్యహమేవసృజామివై । తౌతు మాంనవిజానీతో మమమాయావిమోహితావితి అతోఽపి ష్ణరేవప్రకృష్టఇతి॥ ౮ ॥ ... ... *

అవతారికా.— నేత్రేణస్వేనసాకం దశశతకమలైర్విష్ణునాపూజితత్వాత్తస్మైచక్రప్రదానాదపిచేతి వరాహపురాణపూర్వఖండోక్తప్రసిద్ధ్యాకథమేషః ప్రకృష్టఇత్యాశంక్యపూర్వోక్తైదర్ణత్తోత్తరత్వేపి ఏతస్మిన్ చక్రానాదిత్వప్రతిపాదకశ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాసప్రకోపాపరోదుర్వారఇతిప్రతిబంధ్యాపంచభిః సమాధత్తే॥ *

శ్లో ॥ పూర్వంచక్రస్యసత్త్వాద్ధరిభజనకృతా
హేమపుష్పైస్సహస్రైశ్శూలార్థం శూలి
నైకప్రసవసమనిజచ్ఛిన్ననాసార్చితత్వాత్। చ
క్రాచ్ఛూలాయుధాప్తైరపి మయకరతో ౽గ
స్త్యసత్సంహితోక్త్యాచక్రత్రాసాద్ద్రితత్వా
దపినపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౯॥ *

వ్యా ॥ పూర్వంచక్రస్యసత్త్వాదితి- జలంధరాసురవధాత్పూర్వంచక్రస్యవిద్యమానత్వాత్ ఆదివైకుంఠాదీనాంవిగ్రహేష్వితి శేషః ఏతచ్చ ఋగ్వేదాష్టమానువాకతృతీయాధ్యాయాదౌ యజుర్వేదారణ్యాదిప్రశ్నైకాదశానువాకే సామవేదోత్తర ఋఙ్నవమాధ్యాయే చస్పష్టం. వరాహపురాణోత్తర ఖండమపి శంఖచక్రానాదిత్వమవదత్. పూర్వఖండోక్తంతు – పంచజనవధసమయోపాత్తపాంచజన్యాదంతవదవతారాంతరపరమితి మంతవ్యం. హరిభజనకృతా శూలినా శూలార్థం చంపకసహస్రపూజావసరేఊనేనచంపకప్రసవేనైకేనసమానజాతీయాచ్ఛిన్నాచయానాసా తయార్చితత్వాత్. తథోక్తంపాంచరాత్రే- చాంపేయపుష్పసాహస్రైరర్చయన్ శంకరోహరిం। ఏకద్వైకప్రసూనార్థంస్వనాసామచ్ఛినత్స్వయం ॥ దృష్ట్వాతద్భక్తిమతులాం హరిః ప్రీతోవరందదౌ। లబ్ధలింగాచపూజ్యోచభూయాస్త్వందంపతీయువామితి॥ కించ అగస్త్యసంహితోక్తరీత్యా చక్రాదారాధి

తాచ్ఛీలస్యావాప్తేఃఅన్యత్ర మయకరతోమయోరాత్మ
సశిల్పితస్మాచ్ఛాల నిర్మాణప్రసిద్ధేశ్చ. నిర్న్యైవన్యైవకా
శీదవశిఖిజటిల జ్యోత్స్నాయేనచాహం కృత్వావృత్త్యాని
లిల్యైశలభసులభయా యత్రచిత్రప్రభావే। రుద్రోవ్యాద్రే
దుర్గహిత్రాణసహాగహనగుహం యద్భయాదభ్యయాసీద్ధి
శ్యాద్విశ్వాచీర్ణతోవ శ్మభమనిశభృతంశారిషోతిప్రతా
పః ఇతిసుదర్శనశతకోక్తరీత్యాచక్రత్రాసాద్ధృతత్వాత్
నపశుపతిఃప్రకృష్టః. అగస్త్యసంహితాయాం-శస్త్రిరా
జంసమారాధ్య సంహర్తాజగతాంస్వయం। సఏవద
త్తవాన్ శ్యాల్లక్ష్యపర్యాసహితోమష్టౌ-త్రసైన్యవాజ్ఞాం
పురస్కృత్య చరాచరగురోరహం। కల్పాంతేసంహరి
ష్యామితథాతచ్చవిభాగతఃఇతి॥ ౯ ॥ ... ... *

అవతారికా.— అథయచ్చోక్తంకందర్పధ్వంసక
త్వాదితి తత్పుష్పేష్వాసప్రణీతాదితి శ్లోకోక్తైశ్చతుర్భిః
ప్రతిషేధతి॥ ... ... *

శ్లో॥ పుష్పేష్వాసప్రణీతాదపిచపురభిదఃపౌ
రుషాద్గర్వశేషాత్క్షితిజ శ్రీకామకామాతు
రహారవిగళత్పారదౌఘప్రవాహాత్। దంపత్యో
రాత్మదాసాయితభుజగవిహితా ల్లింగవిచ్ఛేద
నాచ్చానంగప్రధ్వస్తభావాదపి నపశుపతిర్విష్ణు
రేవప్రకృష్టః॥ ౧౦॥ ... ... *

వ్యా॥ పుష్పేషావితి - పుష్పేషావసౌమదనః పుష్పధన్వాపిపినాకపాణిర్ధైర్యాద్రివజ్రపాణిరితి ధనుఃపాణ్యంశార్క్విత్యాది క్రియాసిద్ధిస్సత్త్వేభవతిమహతాంనోపకరణైరితిమహిమోక్తిః. తేనప్రణీతాదర్ధనారీశ్వరాత్ పురభిదఃపౌరుషార్ధావశేషా దర్ధనారీశ్వరత్వాత్ ప్రత్యక్షసిద్ధంచైతత్. కీర్తింశ్రియంకామయతఇతి కీర్తిశ్రీకామః సచాసౌకామశ్చ తేనాతురఃపీడితోహరఃతస్మాద్విగళితః స్ఖలితః పారదాఖ్యస్య పాదరసరాశేః ప్రవాహాత్. రసస్సూతశ్చపారదఇత్యమరః.రసగంధకయోరుద్రరుద్రాణీవీర్యత్వమాయుర్వేదేప్రసిద్ధం. కీర్తిసంపదపేక్షయా శూరాః ప్రాణేష్వనాదృతాభవంతీతి మదనోపిహరవైరాగ్యవారణప్రహాణం విధాయ కీర్తిశరీరస్సన్నాస్తఇతి. అపిచ దంపత్యోః శ్రీశ్రీశయోః ఆత్మదాసాయితేనభృగుణావిహితాద్దంపత్యోశ్శివయోః లింగవిచ్ఛేదనాత్. శంకరశ్ఛిన్నలింగస్తుకాననేవిచచారహ ఇత్యాదికముక్తం. అనంగేనప్రధ్వస్తభావాత్ కామాతురచిత్తత్వాచ్చ. అద్యాపివశీకృతసకలసురాసుర నాయకస్య కుసుమసాయకస్య నిష్ఠాసితహరశరీరార్ధపౌరుషస్య శ్రీకుమారస్యమారస్య పౌరుషంశృంగారశాస్త్రేషు వర్ణయంతీతి నవశుపతిః ప్రకృష్టః. నారాయణః పరఇతిశ్రుతేః ॥౧౦॥　…　…　*

అవతారికా.— అథగరళకబళనాదితి యదభాణి త
దనభిజ్ఞభణితమితి నిరాకరోతి పంచభిస్తోత్రేత్యాదినా.

శ్లో॥ స్తోత్రప్రీతాతిశుభ్రాకృతి దనుజభిదుచ్ఛి
ష్ట హాలాహలాణుస్వీకారశ్యామభావాద్గిరిశగ
ళభువః కేశవస్యైవ పూర్వం । అస్తోకస్త్వైళ
భుక్తై రఖిలనిజవపుఃకృష్ణతాసూచితత్వా త్తా
త్త్వధ్యానోపరోధాదపి నపశుపతి ర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టః॥ ౧౧॥ ... ... *

వ్యా॥ స్తోత్రప్రీతేతి- స్తుతిసంతుష్టశశివర్ణచతు
ర్భుజేన ఉచ్ఛిష్టంభుక్తోర్ఝితం యద్విషంతస్య కణస్యాత్ర
స్వీకారేణ గిరిశగళభువః శ్యామభావాత్. కణ్వశాఖా
యాంకాత్యాయనసూత్రేషు వాయోఃకుక్షౌవిష్ణోర్దేహే
గ్రీవాయాంరుద్రస్య సరుద్రోభవతిసనీలవర్ణోభవతిస
నీకంఠోభవతీతి. కేశివిషస్యపాత్రేణ రుద్రేణాపి పిబత్స
హేతి ఋగ్వేదాష్టమాష్టకే సప్తమాధ్యాయే చతుర్వింశే
వర్గే మంత్రశాస్త్రే). అచ్యుతానంతగోవిందమంత్రమా
నుష్టుభంపరం । ఓంనమస్సంపుటీకృత్య జపన్ విషధరో
హారఇతి. పురాపురారిణా పారావారనిభగరళాహర
కరణాదరభరితేనారాధితోనారాయణో హుంకారేణ
తదఖిలంచుళకితం అంజలిపాత్రఏవపీత్వా కాళిమానమ
వాప. పురారిస్తుతత్పీతశేషమశిత్వాకంఠే కాళఇతిగరళ
వృత్తాంతః. తథేతత్పాద్మోత్తరఖండగారుడపురాణయో

రుక్తం. పూర్వంహరాత్ప్రోక్తేశవేనాశేషవిషభుక్తే. స్తత స్తస్యాఖిలవపు ర్నీలిమ్నా అఖిలవిషభుక్తేస్సూచిత త్వాత్. కించతతోపితార్క్ష్యస్య గరుడస్యధ్యానంచ ఉపరోధః కంఠపక విషనిరోధశ్చ తయోర్ద్వంద్వైకవద్భావః తథోక్తాత్తస్మాత్. కాలకూటవిషం కంఠేస్థితం జ్ఞాత్వాహరస్యచ। అంతరాత్మాహరిర్యాతి హృదయం గరుడధ్వజఇతిహ్యుక్తం. విషస్యసర్పజత్వేనతన్నివారణాయగరుడధ్వజశబ్దః. ప్రసర్పతస్సర్పరాజవిషాద్భీతైస్సురైస్సహ విష్ణోఃపలాయనకథనంతు మందరోద్ధారోద్ధోపష్టంభతన్మూర్త్యాలోకదివాభీతకల్పితమితి ॥ ౧౧॥

అవతారికా.— యదవాదిదేవానాంప్రియేణకాలగర్వాపహత్వాదితి తత్పంచభిర్నిరాచష్టే కాలస్యేతి॥

శ్లో॥ కాలస్యానశ్వరత్వాదథజగతియమస్యాధునాపిస్థితత్వాదారణ్యాద్యానువాకే హరవధకథనాదష్టమూర్త్యానువాకే।కాలాత్సర్వాత్పృథగపినిధనఖ్యాపనాత్తస్యమూర్ధ్నస్సతేశ్వేభ్యాంచసంఛేగపినపశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౨॥ ... ... *

వ్యా ॥ కాలస్యేతి- రుద్రకాలాంతకాద్యాశ్చేతిజనార్దనవిభూతిభూతస్య కాలస్యానశ్వరత్వాత్. ప్రత్యక్షాగమసిద్ధమేతత్ తస్యేంద్రోపమిరూపేణ ధను

ర్జ్యామచ్ఛినత్స్వయమిత్యారభ్య ప్రవర్గ్యేణ రుద్రస్య శిరః ప్రతిదధాతీతి యజుర్వేదారణ్యాద్యనువాకోక్తరీత్యా స్యాపిమృత్యుమాహ. ఉపబృంహితమేతత్ బ్రహ్మపురాణే - ఇంద్రేణవజ్రిరూపేణచ్ఛిన్నంమమశిరోదధత్ । యన్నియోగాత్ప్రవర్గ్యేణ సంహితంపూర్వవత్కృతమిత్యాదినా. పరచ్చఉత్తరకూర్మపురాణేస్ఫుటీకృతం-యథామద్భక్తశక్రస్యయజ్ఞధ్వంసఃకృతస్త్వయా। తథాహం తే శిరశ్ఛిత్త్వా తత్కృతూరక్షితోమయా ॥ తతస్త్వాం ప్రార్థయామాసమామభీష్టాయపార్వతి । తదా తేన ప్రసాదేన ప్రాణాన్ లేభభవాన్ఛివేతి. మత్స్యపురాణేప్యేవముక్తం. అపిచ స్వారాట్సహాయాదింద్ర సహాయాత్ పృథగపిసమయె కాలాత్ తస్యహారస్యనిధనఖ్యాపనాత్ తత్రసత్రేయజ్ఞేశ్విభ్యాంమూర్ధ్నఃహరశిరసః సంధేరపి ఏతదష్టమాద్యనువాకేనోక్తం. తతోనపశుపతిప్రకర్షః. ప్రాశయిత్వామృతంపూర్వ మమరీకరణాదపి। బలివృత్రర్షితశ్శాపాదింద్రస్యపరిరక్షణాత్॥ భృగుశాపాదిబాధాతో రుద్రస్యాస్యైవరక్షణాత్ । మధుకైటభభీతస్యబ్రహ్మణఃపరిపాలనాత్॥ తత్తసింహాసనారూఢశుకనిర్మితతత్త్వతః। రామకృష్ణనృసింహేషువైశ్వరూప్యస్యదర్శనాత్ ॥ సమస్తదేవేషూత్కృష్టోవిష్ణురిత్యేవనిశ్చయః॥ ౧౨॥ ... ... *

అవతారికా.— అథ ద్వైతేయావాసభూత త్రిపురవిదళనాదితిప్రోక్తం పశుపతిప్రకరణం గీర్వాణేత్యాదినా షడ్భిర్దూషణపద్యైర్నిరాకరోతి. ... ... *

శ్లో॥ గీర్వాణస్తోమదత్తస్వపశుపతివరాత్సిద్ధ
తాదృగ్రసార్థం గోరూపత్వాచ్చ విష్ణోశ్శివక
కలితజటాహ్వానతో బౌద్ధవేషాత్ । దైత్యా
రేర్ముఖ్యహేతూభవదిషుకలనాద్విష్ణుసత్వం
జరస్యప్రాగీశేనాశ్రితత్వాదపి న పశుపతిర్విష్ణు
రేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౩॥ ... ... *

వ్యా॥ గీర్వాణేతి- గీర్వాణస్తోమదత్తాద్దేవగణదత్తాత్స్వపశుపతిత్వరూపవరాత్ పూర్వోక్తాత్త్రిపురయుద్ధేమయమాయాకూపస్థాపిత సిద్ధరసామృత పునర్జీవితాన్ హతాన్ దైతేయాన్ విలోక్య విషణ్ణేన పినాకినా ప్రార్థితస్య గోరూపస్య బ్రహ్మణా సవత్సస్య రసకూపప్రాంతతృణాసక్త్యా దీర్ఘజిహ్వయా నిశ్శేష పీతరసస్యః విష్ణోరేవ గోరూపత్వాచ్చ పునస్తత్రఖిన్నేన శివేనకలితాత్ విష్ణుప్రీతయే జటాహ్వానాత్ పునస్త్రిపురాసురపుణ్యక్షయాయ విష్ణోర్బౌద్ధవేషాత్ అశ్వత్థాలింగనవిధాజినదేవత్వాంగీకారేణ తత్పత్నీపాతివ్రత్యభంగాచ్చ. పునః దైత్యారేః యుద్ధసాధనేషు ముఖ్యహేతూభవదిషుకలనాత్ తద్భావాత్-యస్యాత్మతాం త్రిపురభంగవిధావధాస్యంత్వద్భక్తితేజితశరోవిజయీచ యోఽభూత్.

ఇత్యాచార్యోఙ్చిరేశశ్వరేణ విష్ణుపంజరమంత్రస్యా
శ్రితత్వాత్ విష్ణుపంజరోపదేశో నారదివ్యో ద్రష్టవ్యః
విష్ణుధర్మోత్తరే- త్రిపురంజఘ్నుషఃపూర్వంబ్రహ్మణ
విష్ణుపంజరం। శంకరస్యమునిశ్రేష్ఠరక్షణాయనిరూపిత
మితి. బలంహంతుంప్రయాతస్య తత్తథావిష్ణుపంజరం
వాగీశేనతుశక్రస్యరక్షణాయనిరూపితమితి. కర్ణపర్వ
ణి - విష్ణురాత్మాభగవతో భవస్యామితతేజసఇతి. సిద్ధ
తాదృగ్రసార్థంగోరూపత్వాచ్చతత్రచార్థాంతరం
సిద్ధాతాదృశీయుద్ధసామగ్రీ భారభంగురాచయా రసా
భూమిః తదుద్ధరణార్థంవిష్ణోః కపిలస్య ప్రతిక్షణం ని
జాంగుష్ఠోత్క్షిప్తస్య గోరూపత్వాద్వృషభరూపత్వాత్.
తదావృషభరూపేణదధారవసుధాతలమితి॥ ౧౩॥ *

అవతారికా.— దక్షయాగేజయిత్వాదితి కథ్యాని
రాసాయషడ్భిః సాత్వికశ్రీభాగవతకథా తత్వముపన్య
పతితస్మిన్నిత్యాదినా. ... ... *

శ్లో॥ తస్మిన్ యజ్ఞేముకుందాగమపరిభవయోః
శ్రీశుకాప్రోదితత్వా దన్యత్రోక్తోత్తరత్వాద
పిహరపరశోఃఖండనాత్తత్ప్రణామాత్। ధా
త్రేసాక్షాత్ప్రసాదాదనుదనుజభిదః కృష్ణతోవి
ష్ణుమూర్తేః కైలాసేశస్యభంగాదపినపశుపతి
ర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౪॥ ... ... *

వ్యా ॥ తస్మిన్నితి - తస్మిన్యజ్ఞేదక్షసంబంధినియా
గే ముకుందాగమనస్య హరిణా కారేణపలాయనరూప
పరిభవస్యచ శ్రీశుకేనానుక్తత్వాత్. ఉపలభ్యస్తురై వై
తద్భగవానబ్జసంభవః । నారాయణోఽపివిశ్వాత్మానత
స్యాధ్వరమియ్యతుః ఇతి చతుర్థస్కంధే. అన్యత్రపు
రాణేతత్కథనస్య అనిశ్చితాత్మభావానాంనిశ్చితైస్సాన్య
దనాదరః ఇతిదత్తోత్తరత్వాత్ .హరిపరశోః ఖండనాత్
హరేనారాయణస్యనరస్యపరశోః ఇషీకాస్త్రాత్ రుద్ర
స్యఖండనాత్ ఖండపరశుపద వ్యాఖ్యానే సహస్రనామ
భాష్యేభట్టారకః. తత్రైవ . అథరుద్ర విఘాతార్థ
మిషీకంనరఉద్ధరన్। మంత్రైశ్చసంయుయోజాస్మిన్సో
భవత్పరశుర్మహాన్ ॥ క్షిప్తశ్చసహసారుద్రః ఖండనం
ప్రాప్తవాంస్తదా । తతోహంఖండపరశుఃయతఃపరశు
ఖండనాత్ ఇతిసప్రమాణమాహ. తతశ్చయజ్ఞవిఘాతా
నంతరం ఆగతాయ ధాత్రేస్వస్యాపిస్రష్ట్రేతస్యరుద్రస్య
ప్రణామకరణాత్ తథోక్తత్వాత్తత్రైవ. సతూపలభ్యా
గతమాత్మయోనిం సదాసురేశైరభివందితాంఘ్రిం । ఉ
త్థాయచక్రేశిరసాభివాదనం మహత్వమస్యాపియథైవవి
ష్ణోఃఇతి. తతశ్చ - సందధుస్తస్యకాయేనహ్యుపలభ్యవ
శోశ్శిరః. ఇత్యుక్తశిరస్సంధానానంతరంశుద్ధ్యర్థం-వై
ష్ణవంయజ్ఞసంతత్యైత్రికపాలంద్విజోత్తమాః । పురోడా
శంనిరవపన్వీరసంసర్గశుద్ధయేఇతి. అనంతరం చేత్యను

శబ్దార్థజ్ఞః. తద్దనుజభిదస్సాక్షాత్ప్రేక్ష్యతః ప్రసాదాచ్చ. తతః ప్రాదురభూద్ధరిరితి తత్రైవ. తదుపాగతమామంత్ర్య సర్వేసురగణాదయః । ప్రణేముస్సహసోత్థాయ బ్రహ్మేంద్రత్ర్యక్షనాయకాః ఇతి ప్రతిస్తోత్రం ప్రపంచితం. కించ - విష్ణోః కృష్ణతః కైలాసేశస్యభంగాత్ దశమస్కంధోక్తాచ్చ విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౪॥ ... ... *

అవతారికా.—శ్రీవిష్ణుమూర్తిభేదస్య పార్థస్యాస్త్రదానాదిత్యనుస్మృతాం కథంచిచ్ఛంకాం వారయతి పంచభిః అశ్వత్థామేత్యాదినా. ... ... *

శ్లో॥ అశ్వత్థామావతారేశ్వరపరిభవనాత్స
ర్వశక్త్యాశ్రయత్వాచ్ఛౌరేః పాదారవిందార్పి
తకుసుమచయా లోకనాదీశమౌళౌ । కామా
రేగౌరవార్థాచరణవిరచనాచ్ఛ్రీనృసింహే
నపూర్వంతస్యాస్త్రస్యాశ్రితత్వాదపినపశుపతి
ర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౫॥ ... ... *

వ్యా॥ అశ్వత్థామావతారేశ్వరపరిభవనాదితి॥ భైరవో వీరభద్రశ్చ రుద్రా ఏకాదశాస్తథా । శతరుద్రాశ్చ దూర్వాసా విశ్వకర్మా ఘటోద్భవః ॥ ఈశానద్రౌణికాలాఖ్యాస్సంయమీమేషశంబరః। ఏతే శంభోశ్చావతారా యోనిజాయోనిజాస్స్మృతాః ఇతి ఈశ్వరావతారాశ్వత్థామ్నః పరిభవః శిరోమణిహరణాపాండవశావనిరాసనిర్వీర్యకరణరూపః తస్మాత్కృష్ణస్య సర్వశక్తిమత్త్వేన

కృష్ణస్తుభగవాన్ స్వయమిత్యుక్తం. తదవతారఏవాస్చ ర్యమాహ - శారేరితి పార్థోపనీతమిత్యాద్యుక్తంభార తపద్యం పార్థోపాసనఫలం దర్శయతి. కామారేరితి- శరభపరిభవముదాహరతి నృసింహావతారే. తదియ్యాస్త్రైస్పాశుపతాదేః - ప్రయుక్తాని తదస్త్రాణిగ్రస తిస్మనృకేసరీతిగ్రస్తత్వాత్. నపశుపతిప్రకర్షః॥ ౧౫ ॥

అవతారికా.— అథనరహరివిజయాదిత్యుక్త-మసమర్థం మన్వానః తదుత్కృష్టతాం ప్రఖ్యాతేతి, శారేరితి, ద్వాభ్యాం అష్టభిర్నిరాచష్టే॥ ... ... *

శ్లో ॥ ప్రఖ్యాతామ్నాయభాష్యాదిషుహరి
మితివాక్యస్య విష్ణుప్రకర్ష వ్యాఖ్యానాద్బ్రహ్మరుద్రాదికసురహరణోదీరణాత్తన్నిరుక్తౌ।
ఆగ్నేయేతత్రపాద్మే శరభపరిభవా ద్గారుడే
నారసింహ్మా కౌర్మేమాత్స్యేపురాణేబహుము
ఖకథితాత్పార్వతీప్రార్థితత్వాత్॥౧౬॥ ... *

వ్యా॥ప్రఖ్యాతేతి॥ ప్రత్యయయోగ్యేష్వామ్నాయ భాష్యాదిషు ఆదిశబ్దేన సహస్రనామభాష్య సంగ్రహః. -హరిగ్ంహరంతమనుయంతిదేవా-విశ్వస్యేశానం వృష భంమతీనామితి. అస్యార్థః- విశ్వస్యేశానంరుద్రంహరం తంహారిందేవాఅనుయంతి.తతశ్చహరిశబ్దనిరుక్తౌ.బ్రహ్మా ణమింద్రంరుద్రంచయమం వరుణమేవచ । నిగృహ్యహ రతేయస్మాత్తస్మాద్ధరిరిహోచ్యతే ఇతి సర్వభాష్యేషు

కథనాచ్చ. ఆగ్నేయే చత్వారింశే ౽ధ్యాయే - తమ
భ్యాగతం దృష్ట్వా నృసింహం శ్శరభం రుషా । జఘాన నిశి
తైరుగ్రైర్నఖైర్నఖవరాయుధ ఇతి. పాద్మే - తతః క్రు
ద్ధో మహాకాయో నృసింహో భీమనిస్వనః । సహస్రైః
కరజైస్తీక్ష్ణైస్తస్య గాత్రాణ్యకర్తయత్ ॥ నిహతం భీమ
మత్యుగ్రం గతాసుం ద్రష్టుమాగతాః । ఋషయో దేవ
గంధర్వాః యత్ర శేతే హరో హత ఇతి. గారుడే అష్టనవ
తితమాధ్యాయే - హంతుమభ్యాగతం రౌద్రం శరభం న
రకేసరీ - నఖైర్విదారయామాస హిరణ్యకశిపుం యథేతి.
నారసింహే - నికృత్తబాహూరుశిరాః వజ్రకల్పము
ఖైర్నఖైః। మేరుపృష్ఠే నృసింహేన శరభస్సహసావృతత్.
కౌర్మే - ప్రత్యేకం కరవాలేన ముఖచంచూపుటద్వయే।
వ్యదారయన్నృసింహస్తం హిరణ్యకశిపుం యథేతి. తస్య
కంకాళకే నైవ నగాకారేణ నారద । జయకేతోదండ
ముచ్చం చకార నరకేసరీతి చ. మాత్స్యే శ్రీనృసింహం
ప్రస్తుత్య - యతో౽ర్ధాగ్న్యా పురా రౌద్రశ్శరభశ్శల
భాయిత ఇతి. ఏవం ప్రసిద్ధశరభపరిభవాత్. స్కాందైక
దేశోక్తనరహరిపరిభవో విరుద్ధాంశస్త్యాజ్య ఇతి భావః.
పార్వతీప్రార్థితత్వాత్ - తతస్త్వాం ప్రార్థయామా
స మామభీష్టాయ పార్వతీతి పూర్వం ప్రమాణితం ॥౧౬॥*

శ్లో ॥ శౌరేరన్యత్ర పాద్మే త్రిపురహర శిరో
నూపురత్వాభిధానాద్వైకుంఠాదాగతే నాథ

చ నరహరిణానేకహేమాసురాణాం। ధ్వంసా
త్కాలాఖ్యదైత్యప్రమథనకథనాత్స్వేచ్ఛయా చ
క్రపాణేర్భూయస్స్వస్థానయానాదపి న పశు
పతిర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౧౭॥ ... ... *

వ్యా॥ శౌరేరితి॥ కించాస్యత్ర నృసింహసహస్రనామసు, పాద్మే చ, శౌరేః - ద్వాదశార్కశిరోధామా రుద్రశీర్షైకనూపురః। అనంతాయుధదోర్దండో నృసింహో వీరభద్రజిత్ ఇతి హారశిరోనూపురత్వాభిధానాత్. విస్తరస్తూత్తరకూర్మపురాణోక్తః. పూర్వం హిరణ్యకశిపురక్తబిందుభవే హిరణ్యకశిపు యూథే పాతాళతలవాసిని ప్రబలే తల్లోకవాసి నిరాసకే చ తత్రత్రైరభ్యర్థితేన సంకర్షణ స్థాననివాసినా నరహరిణానేకేషాం హేమాసురాణాం ధ్వంసాత్. పూర్వప్రసిద్ధాత్పునరపి కాలాంతరే కాలమూషకనామని హిరణ్యపరిచారకే వజ్రదశనే బ్రహ్మాండభంగాయ ప్రయతమానే బ్రహ్మాదిప్రార్థితేన తేనైవ నరహరిణా కాలాఖ్యోః కాలమూషకస్య ప్రమథనాత్ మత్స్యపురాణవర్ణితత్వాత్. పునస్స్వేచ్ఛయా చక్రపాణేర్నరహరేర్నిత్యస్య స్వస్థానయానాత్ - విరాడంశస్స్వరాట్ తస్యాప్యంశో వైకుంఠనాయకః। తదంశాస్తుత్రయో వ్యూహాః తదంశా విభవాస్మృతాః॥ ఇతి. కించ- సర్వేషాం కారణత్వమోహ్యాది విష్ణుః పరాత్పర ఇతి. అతస్స ఏవోత్కృష్ట ఇతి॥ ౧౭॥ *

అవతారికా.— మాధవేస్త్రీశరీరేశానుస్సంపా
దకత్వాదపిచ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టఇతిశంకాం బా
హ్యఇతి దుర్వార్తాశంసీతి ద్వాభ్యాం శ్లోకాభ్యాంపశ్చి
దూషయన్నిరాకరోతి. ... ... *

శ్లో॥ బాహ్యస్త్రీవేషవత్వేనటవదవిజహ
న్మేహనత్వాదనాదేః పుంసోయోనేరభావాద్ధ
రగిరిసుతయోశ్ఛిన్నలింగత్వసిద్ధేః । గౌరీరూ
పావలోకస్ఖలిత విధిభవద్వాలఖిల్య ప్రధావ
చ్ఛాస్తుశ్చేశానరేతస్స్రుతిసహిత పదాంగుష్ఠ
దేశోద్భవత్వాత్॥ ౧౮॥ ... ... *

వ్యా॥ బాహ్యేతి॥ అనాదేఃపుంసః - దేవతిర్యఙ్మ
నుష్యేషుపున్నామాభగవాన్ హరిరితి ప్రఖ్యాతస్య పర
మపురుషస్య. నటవద్బాహ్యస్త్రీవేషవత్త్వేపినవస్తుతో
విజహన్మేహనత్వాత్. మేఢ్రోమేహనశేఫసీత్యమరః.
యోనేస్త్రీలింగస్యాభావాత్. హరగిరిసుతయోశ్శివ
యోః పూర్వోక్తశాపాచ్ఛిన్నలింగత్వప్రసిద్ధేశ్చ. తథా
హరిహరయోస్త్రీలింగపుంలింగాభావాత్.ఉభయమేళనే
నశాస్తుర్జన్మానుపపత్తింప్రత్యుక్త్వాప్రకారాన్తరేణవక్తుం
దృష్టాంతయతి గౌరీవివాహే తద్రూపావలోకనస్ఖలిత
విధేర్భవంతఃజాతాః యోనిసంబంధంవినా ఉత్పన్నాయే
వాలఖిల్యాస్తేషాం ప్రధావత్తత్తుల్యంశాస్తురీశానస్య వి
ష్ణుస్త్రీవేషాలోకనభ్రాన్తివిస్మృతాత్మీయాద్దేహాద్వగ

జితేంద్రియస్య అంగుష్ఠదేశేసముత్పత్తేః. ఏతత్సర్వంకూర్మపురాణఏవద్రష్టవ్యం. ఏతేనశివస్యాజితేంద్రియతారూపజీవధర్మః ప్రకటితః. విష్ణ్వవతారకృష్ణజారభాస్తుయదిమే బ్రహ్మచర్యంస్యాత్. స్వాంగాలింగేరతిర్నస్యాన్యదంగనాలింగనేరతిః। యస్యాంగం జగదేకస్యతస్యరాగాదయఃకుతఇతిమునినైవపరిహృతః॥ ౧౮॥ *

అవతారికా.— అథఫలవార్తాశంసివాదివక్త్రముత్ప్రేక్ష్యశాస్త్రజన్మాహ. ... ... *

శ్లో॥ దుర్వార్తాశంసివక్త్రోపమిత విరచి
తాశ్లేషకామార్యపానేశాస్త్రజన్మోపపత్తేర
పికిలశతసాహస్రసత్సంహితాయాం । భూ
తేశప్రార్థితాజప్రహిత సుమహితాకారమా
యాకృతస్త్రీవృత్తాంతస్యాభిధానాదపి నపశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౯ ॥ ... *

వ్యా॥ దుర్వార్తేతి ॥ దుర్వార్తామప్రమాణాచ్ఛలోక్తింశంసతీతితథోక్తః తస్యయద్వక్త్రంముఖంతేనోపమితం విరచితాశ్లేషంచయత్కామారేరపానంతత్రశాస్త్రజన్మోపపత్తేః శతసాహస్రసంహితోక్తప్రామాణ్యేనాహ. భూతేశేతి. భూతేశప్రార్థితోయోఽజోవిష్ణుః. అజావిష్ణుహరచ్ఛాగావితినానార్థవర్గః. తేనప్రహితానిర్మితాసుష్ఠుమహితాకారా సుమహితాకారాయామాయా తయాకృతస్య స్త్రీరూపవృత్తాం

తస్యఅభిధానాచ్చ విష్ణురేవప్రకృష్టః. తతశ్చ దేవాదిరక్షణలీలాకృతసుధావిభాగసమయదారుకా వనవనితావేషద్వయంఅన్యథావదతః పశుపతిపారమ్యవాదినోహస్తప్రాప్తంఫలంకంఠప్రాప్తంచ మునిశాపమహాసిచ్ఛిన్నలింగమేకమేవేతి॥ ౧౯॥ ... ... *

అవతారికా.— యత్తూక్తం భూమావాలోకైరనేకైస్సతతవిరచితారాధనత్వాదమీషామష్టైశ్వర్యప్రదత్వాదితి తద్విష్ణావేవా సంవాదవిదితమితి దశభిస్సమాధత్తే కాశీతి, శంభోరితి, ద్వాభ్యాంశ్లోకాభ్యాం. *

శ్లో॥ కాశీకేదారఢిల్లీకటకబదరికాద్వారకా
ముఖ్యదేశేష్వాఖ్యాచిహ్నాధికత్వాదితర జనప
దేష్వచ్యుతస్యప్రసిద్ధేః। బాహుళ్యాదేవ శైవే
ష్వ పటుకరణభృత్సుద్రకాపాలికానాం లంకే
శాగ్న్యేషుయద్వాధునికనరకులే శ్రేయసామ
స్థిరత్వాత్॥ ౨౦॥ ... ... *

వ్యా॥ కాశీతి- కాశ్యాదిద్వారకాంతేషుముఖ్యశబ్దేనశ్రీపురుషోత్తమ శ్రీవేంకట కాంచీ శ్రీరంగ జనార్దన మధురాయోధ్యాదయో౽నంతాః తేషుతదితరేషుచఅచ్యుతస్యాఖ్యానాం నామ్నాం మాధవరామాదీనాంచిహ్నానాం చక్రగరుడాదీనాంచాధిక్యాత్. ప్రత్యంగముఖ్యాంకితమందిరాణీతి భాగవతే. ప్రత్యంగంచక్రం. ప్రతతైర్భగవద్దివ్యాయుధైరంగైస్తేషులాంఛనం। సతతం

శ్రీహరక్షేత్రోద్ధృతమృత్స్నోర్ధ్వపుండ్రకం॥ పద్మబీజ
మయీమాలాతులసీదివ్యచూర్ణకమిత్యారభ్య- విష్ణోస్త
త్సంశ్రయాణాంహిచేతనాచేతనాత్మనాం । ఆఖ్యయా
వ్యపదేశశ్చలక్షణానిసతాంవిదుః॥ చక్రాదిచిహ్నధార
ణప్రమాణాని- సుదర్శనోపనిషది బ్రహ్మసూత్రేచపౌష్క
రే । శాండిల్యవిహగేంద్రాదౌ ఖాండవామ్నాయపేవచ॥
బ్రహ్మాండవామనాదిత్యహరివంశేషుగారుడే । ద్రష్టవ్యా
నినిషేధోక్తిరనైకాంతికగోచరా॥ కించశైవేష్వత్యంత
వికలకరణానాం క్షుద్రాణాంకాపాలికాదీనాంబాహు
ళ్యాత్ అపరోక్షమేతత్. అథతద్దత్తసంపదాంఅస్థైర్యం
నిదర్శయతి. లంకేశాక్ష్యేషుఆధునికానాం నరాణాంచ
కులేశ్రేయసామస్థిరత్వాచ్చ. మార్కండేయాగస్త్యగౌ
తమాదీనాంశైవ ఋషిత్వంతు. శంకరాద్జ్ఞానమన్విచ్ఛేది
తిగౌరవేణ తత్వోపదేశార్థమితి భాగవతాగస్త్యసం
హితయోరుక్తం॥ ౧౦॥ ... ... *

శ్లో॥ శంభోశ్చమూర్తిభాజఃపునరిహచవర
త్రాత్మసారూప్యదానాద్భక్తానాంభూమిలక్ష్మీ
పతివినతికృతాంస్వస్వరూపప్రదానాత్ । నా
నాలోకప్రసిద్ధేర్దశవదనభాగిత్వసంపత్తిన
రత్వాన్నావిష్ణోర్భూపతిత్వాదపి నపశుపత
ర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౧౧॥ ... *

వ్యా॥ శంభోరితి - ఇహపరత్రచశంభోస్సర్వసా
రూప్యప్రదత్వాత్. హ్రీశ్చతేలక్ష్మీశ్చపత్న్యావితిశ్రు
తేః - భగవద్భక్తానాం హేయప్రతిభటకల్యాణగుణైకతా
నస్వరూపప్రదో విష్ణుః. తస్మాచ్చ. మమసాధర్మ్యమాగ
తాఇతిశ్రూయతే. ప్రహ్లాదనారదపరాశరపుండరీకవ్యా
సాంబరీష శుకశౌనకగర్గముఖ్యాన్। పుణ్యానిమాన్ప
రమభాగవతాన్ స్మరామి, యేవాలలాటఫలకేలస దూ
ర్ధ్వపుండ్రాస్తేవైష్ణవాభువనమాశు పవిత్రయంతీతినా
నాలోకప్రసిద్ధః. ఆకాశేచధ్రువోహ్యసీ ద్భూమావాసీ
ద్విభీషణః। శ్రీమాన్ బలిస్సపాతాళే ఇతి. విష్ణోరాదా
ర్యశాసన స్తంభాః. తస్మాద్విష్ణువ్యతిరిక్తస్యాయోగ్యత్వా
చ్చవిష్ణురేవప్రకృష్టః. ఆశ్చర్యాదభయప్రదానసమయా
దాతార్తార్తినిర్వాపణాదా దార్యాదఘశోషణా దగణి
తశ్శ్రేయఃపదప్రాపణాత్। సేవ్యశ్శ్రీపతిరేకఏవ జగ
తామేతావతస్సాక్షిణఃప్రహ్లాదశ్చవిభీషణశ్చకరిరాట్పాం
చాల్యహల్యాధ్రువఇతి. ఏతావతఃకృత్యస్యేతిషష్ఠీ. దే
వాసురమనుష్యేషుయేభజంత్యశివంశివం। ప్రాయస్తేధని
నో బ్రహ్మన్నతులక్ష్మీపతింహరిమితిదశమస్కంధచోద్యం
తత్రైవసమాహితం. శివస్యసాయుజ్యదానవార్తాతు
బ్రహ్మేంద్రసూర్యస్కందాగ్నీనాం స్వస్వసాయుజ్య
దానవత్కైలాసస్థానపర్యవసితా. కఠవల్లీప్రసిద్ధశాశ్వ
తవిష్ణుసాయుజ్యంతు - వింశత్యాగ్నీంద్రసూర్యాణాం

సప్తభిశ్శంకరస్యచ । త్రిభిఃప్రజాపతేర్భర్గోజన్మభిర్వై
ష్ణవోఽభవేదితి క్రమాద్భవతీతిన తేషాంస్తుతిః. శ్రుతవిద్యా
భిజాతానామపి సాక్షాన్మోక్షదవిష్ణుభక్తివైధుర్యం జా
యమానకటాక్షాభావాదితిమార్కండేయభవిష్యత్పురా
ణవచనాని. జాయమానంహిపురుషం యంపశ్యేన్మధు
సూదనః । సాత్త్వికస్సతువిజ్ఞేయస్సవై మోక్షార్థచింతకః
ఇతి. పశ్యత్యేనంజాయమానం బ్రహ్మారుద్రోఽథవా పునః
రజసాతమసాతస్యమానసంసమభిప్లుతమితి. ఆదిత్యపురా
ణంతు. సాక్షాన్మోక్షద రమాధ్యక్షత్యాగేగౌతమశాపం
హేత్వంతరమవదత్. అవశిష్టంచతుర్దశస్కంధేభృగునం
దినంవాదెస్పష్టం. నష్టాచారామూఢధియో జటాభస్మా
స్థిధారిణఃఇతిసంక్షేపః॥ ౨౧॥ ... ... ✱

అవతారికా. అథదశవిధవపుషా కేశవేనార్చితత్వా
దితి పంచదశదూషణం దశదూషణ్యాప్రత్యాదిశతి కూ
ర్మేతి॥ ఇష్టారితద్వ్యాఖ్యాం. ... ... ✱

శ్లో॥ కూర్మాదీనామనంతావతరచయజు
షాంయోనిజన్మోర్ఝితానాం సత్త్వాదద్యాపి
చావిర్భవననిగదనాద్యోనిజానాంనశాపాత్। త
త్సత్త్వాదేవశంభోర్భృగుమునిశపన వ్యర్థభా
వాచ్ఛయద్వా నానారూపావతారస్థితిషు వివి
ధతత్తన్నిమిత్తోపలంభాత్॥ ౨౨॥ ... ✱

వ్యా ॥ కూర్మేతి - దశవిధవపుషేతి. భృగుశాపాల్లింగపురాణోక్తాజన్మప్రధ్వంసా ఏవేత్యభిసంధిః. అయోనిజానాంకూర్మాదీనాం అద్యాపిసత్త్వాత్. రుద్రేణతన్నిధనకథనంపూర్వోత్తరవిరోధేన ఆదరానర్హం. మత్స్యోహయశిరావేదం విదధాతిపద్మైఃకృతే। కూర్మోమృతాచలోద్ధర్తా కూర్మచక్రేద్యాతిష్ఠతీతి. ఆదియజ్ఞవరాహస్య భూధర్మస్త్రాత్యేర్వాజినః। వరాహోత్తరఖండంతు వైకుంఠావాప్తిమాదిశత్ ॥ నృసింహోవిజయఃప్రోక్తః ఉపేంద్రోద్యాపితిష్ఠతి। భృగురామశ్చ వీరఘ్నో రఘురామోనిజంపదం॥ జంగమాజంగమైఃప్రాప శేషోప్యాదశ్శరీరభృత్ । బుద్ధఃపునర్నిజతనుః కల్కీచాంతేభవిష్యతి ॥ యోనిజానామప్యావిర్భావకథనాత్. వినాశస్యతిరోభావాత్మకత్వేనసశాపాత్. శాపాప్రసక్తేః కింతుధర్మత్రాణార్థలీలా రూపత్వాదితిభావః శంభోస్తత్సత్త్వాత్. కించభృగుమునిశపనంశాపః తేనసంహరణాదేర్వ్యర్థభావాచ్చ నానావతారేషు వివిధనిమిత్తవిధానాత్. పురాణేషూక్తంచ - దేవతిర్యఙ్మనుష్యేషుశరీరగ్రహణాత్మికా । లీలేయంసర్వభూతేషుధర్మత్రాణాయకేవలమితి పరాశరః॥౨౨॥ ... *

శ్లో ॥ విష్ణోర్నానావతారస్థితి కథకపురాణే
షు కామారిపూజాకృత్యస్యానుక్త భావాత్తది
తరకథితస్యాప్యదత్తోత్తరత్వాత్ । నానా

దేశప్రతీతక్షితి పతినిజనామప్రతిష్ఠోపపత్తేర్మత్
త్స్యేశాది ప్రసిద్ధేరపి నపశుపతి ర్విష్ణురేవ
ప్రకృష్టః ॥ ౨౩ ॥ ... ... *

వ్యా॥ విష్ణోరితి ॥ విష్ణోర్నానావతార కథకపురాణేషు శ్రీవిష్ణుపురాణ భాగవతాదిషు కామారి పూజాకృత్యస్యానుక్తత్వాత్. ఇతరేషాముక్తస్యాపి నమాహితత్వాత్ నిజాఖ్యాయాస్సకలరాజప్రతిష్ఠితత్వాత్. యం తువక్తవ్యతామేతియుం నమంశ్చాపి నమ్యతాం ఇతిన్యాయేన మత్స్యేశాదిప్రసిద్ధేః. విష్ణుః ప్రకృష్టఇతిరాద్ధాంతః॥ ౨౩॥

అవతారికా.— అథ హంసక్రోడాంగధారిద్రుహిణమురహరా దృష్టశీర్షాంఘ్రికత్వాదితి షోడశదూషణంశ్రీకూర్మేతిద్వాభ్యాంప్రతిక్షిపతి॥ ... ... *

శ్లో ॥ శ్రీకూర్మాహీంద్ర దంష్ట్రాకృతిధరభ
గవద్ధారితక్ష్మాతలాధో దేశస్థేశాం ఘ్ర్యదృ
ష్టేరనుచితకథనాత్కేతకీ వీక్షితస్య । తన్మూ
ర్ధ్నాస్తస్య పిత్రాసరసిరుహ భువా దర్శనా
సంభవోక్తే రత్యంతంహాస్యభావాదపిన పశు
పతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౨౪॥ ... *

వ్యా ॥ శ్రీకూర్మేతి ॥ శ్రీకూర్మస్సంకల్పప్రసిద్ధః దంష్ట్రీవరాహః, అహీంద్రశ్శేషః తదాకృతిధరో భగవాన్ తేన ధారితస్యక్ష్మాతలస్య అధోదేశస్థస్య ఈశస్య అంఘ్ర్యోరదృష్టిరదర్శనం అయుక్తమితిభావః. ఊర్ధ్వ

తాసివరాహేణ, పాదోస్యవిశ్వాభూతాని, యస్సర్వ జ్ఞఇతి ప్రసిద్ధసర్వజ్ఞ క్తేస్సర్వద్రష్టురదృష్టిః ప్రమాణబహిష్కృతా. తస్మాద్ధ్రువః కేతకస్యావీక్షితస్యతత్ప్రితా చతుర్ముఖేన ప్రోక్తం ప్రజాపతౌహర ఆసీదితివరాయాంతం. సరసిరుహభువా బ్రహ్మణా దర్శనాసంభవోక్తేశ్చ సాత్వికరాజసమూత్యర్నోశ్యస్య హైన్యాధిక్యవివాదేతామసమూతిర్ఘనతాయోగాత్. విశ్వతశ్చక్షురుతవిశ్వతో ముఖశ్రుతిమహామహిమ్నా దర్శనాశక్తేరత్యంతం హాస్యాస్పదత్వాచ్చనేతిసదం॥ జగత్సృష్టేః బ్రహ్మాండే. ఏకఏవజగత్స్వామీశక్తిమానచ్యుతః ప్రభుః। తదంశాశ్శక్తిమంతోన్యేబ్రహ్మేశానాదయోయథా॥ ౪౪॥ *

అవతారికా.— జన్మధ్వంసాద్యభావాదపిచేత్యుక్తమపి అప్రమాణమితి దుర్వాసఇతి వారాణస్యామితిద్వాభ్యాందూషయతి॥ ... ... *

శ్లో॥ దుర్వాసోద్రౌణివాతాత్మభవమయ
శుక్రకాద్యశాభిఖ్య రుద్రాదీనాం. వేదేపురాణే
ష్వపినిగదనతోయోనిజాయోనిజానాం। నేశా
నేత్యాదివాక్యైర్విధనకథనతోప్యాదిరుద్రస్య
తేషాం శౌరేస్సర్వాధికత్వాదపిన పశుపతిర్వి
ష్టురేవ ప్రకృష్టః॥ ౪౫॥ ... ... *

వ్యా॥ దుర్వాసఇతి॥ దుర్వాసఃప్రభృతీనాంయోనిజానాం వేదపురాణాదిషు నిగదనాత్. ఏతౌద్వావిబుధశ్రేష్ఠౌ ప్రసాదక్రోధజౌస్మృతౌ। తదాదర్శితపంథానౌసృష్టి సంహారకారకౌ ॥ ఏకోహవై నారాయణఆసీన్నబ్రహ్మా నేశానో నేమేద్యావాపృథివీతిశారేస్సర్వాధికత్వాచ్చసఏవప్రకృష్టఇతి॥ ౨౫॥ ... *

అవతారికా.— వారాణస్యాంచ పారాశరినియమభుజస్తంభనాదిత్యుక్తంస్కాందకాశీఖండయోశ్చోద్యం పాద్మేత్యాదినాఖండయతి॥ ... ... *

శ్లో॥ పాద్మేలైంగేపురాణే యజుషిచనిగమే
భారతే శ్రీశుకోక్త్యా కాశీశబ్రహ్మముఖ్యైరఘు
వరపరతత్వప్రకర్షాఽభిధానాత్ । తేషాంజి
హ్వానిరోధే వ్యసతిమునిభుజస్తంభనా యోగ్య
భావాత్ శ్రీశఖ్యాతిధ్వజత్వాదపినపశుపతిర్వి
ష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౨౬॥ ... ... *

వ్యా॥ పాద్మేతి॥ పాద్మే- అహంరామజగత్పూజ్యోమమపూజ్యోయువాంసదా । అతస్త్వాంజానకీనాథపరబ్రహ్మసమన్వితం ॥ త్వన్మాయామోహితాస్సర్వేనత్వాంజానంతితత్వతఇతి. లింగపురాణే- లోకపూజ్యోమహాత్మాచ తారకబ్రహ్మనామకః । రామోరాజీవనయనోదేవద్విజనమస్కృతఇతి. భారతే- అజ్ఞానాఽఽవమగ్నానాం సర్వేషామాత్మనామయం। విష్ణుధర్మోడు

పత్రీమా నుత్తరార్థఃముదాహృతఇతి. ఆలోడ్యసర్వశా
స్త్రాణి విచార్యచపునఃపునః । ఇదమేకంసునిష్పన్నంధ్యే
యోనారాయణస్సదేతి. ఏతేషాంజిహ్వానిరోధేప్యసతి. అ
సత్వాత్. సహోవాచవ్యాసః పారాశర్యఇతి ప్రసిద్ధ
స్య తత్వంనారాయణఃపరఇతి శ్రుతిగతముక్తవతోవ్యా
సస్యభుజస్తంభనాయోగాత్. అస్యభుజస్యశ్రీశఖ్యాతిధ్వజ
త్వాచ్చసాత్వికప్రబలప్రమాణానాదరేణ తామసకా
శీఖండవచనప్రామాణ్యం దుష్టమితి జోషంస్థేయమా
యుష్మతా ॥ ౩౬ ॥ ... ... *

అవతారికా.— అథప్రాక్పురాణాంవిధ్వంసే కేశ
వేనశ్రితవృషవపుషా ధారితత్వాతలత్వాత్ ఇతీరితము.
న్మాలయతిచతుర్భిః భూమీత్యాదినా॥ ... *

శ్లో ॥ భూమ్యాద్యంశాశ్రితత్వాత్స్వరథము
ఖసమిత్సాధనానాంచ తేషాం విష్ణోరైక్యసర్గిక
త్వాత్క్షితిభరణవిధేర్వాహనత్వాద్యయోగాత్ ।
సాక్షిత్వాత్స్వంగే సుమిత్రాతనుభవవహనాన్నీ
లకంఠావతారప్రఖ్యాతేర్వాత సూనోరపినప
శుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౩౭ ॥ ... *

వ్యా ॥ భూమ్యాద్యంశేతి ॥. భూరథఃపుష్పవం
తౌచక్రే జ్యాతత్రవాసుకిరితి యుద్ధసాధనానాంవిష్ణు
విభూతిభూమ్యాద్యంశాశ్రితత్వాత్ క్షితిభరణస్యవిష్ణోః
స్వాభావికత్వాత్ ద్యావాభూమ్యోస్తుధారకఇత్యుక్తేః

జ్యోతీంషి విష్ణుర్భువనాని విష్ణుర్వనాని విష్ణుర్గిరయో దిశ
శ్చేతి పరాశరః. ప్రతిబంద్యాహ - రుద్రావతారహనూ
మతా కృత్వాత్మానం చతుర్విధమితి బాలకాండోక్తేః వి
ష్ణుభాగలక్షణస్య లక్ష్మణస్య వహనాద్యుద్ధకాండోదితాద్వి
ష్ణురేవోత్కృష్ట ఇతి సమ్యగ్గుణవిభాగవిశేష జ్ఞానేనైవ
శంకాకళంకాస్సర్వే సాంకుశాః సర్వేషాం భగవచ్ఛేష
త్వం శేషిణో నారాయణస్య నిస్సమాభ్యధికత్వం శ్రుతి
శిఖరసిద్ధాంతితం॥ ౨౭॥ ... ... *

అవతారికా.— అస్తోకబ్రహ్మశీర్షాస్థ్న్యనిశకృ
తకళాలంక్రియాభూషితత్వాదితి ప్రకర్షం నికర్షయ
త్యబ్రహ్మణ్యేత్యష్టభిః॥ ... ... *

శ్లో॥ అబ్రహ్మణ్యాశుచిత్వాదనవరతమపి
బ్రహ్మశీర్షాస్థియోగాత్ స్ప్రష్టుం స్వస్యాప్ర
యాతుం నసముచితతయానిత్యదాహేయభా
వాత్ । దక్షాదిబ్రహ్మహత్యామయ విపులక
పాలావృతగ్రీవభావాత్తద్భూషా నిత్యయో
గాదపినపశుపతిర్విష్ణురేవ ప్రకృష్టః॥ ౨౮ *

వ్యా॥ అబ్రహ్మణ్యేతి॥ అబ్రహ్మణ్యాశ్చాసావశు
చిశ్చేత్యథోక్తస్తద్భావాత్. హారీతే పంచమాధ్యాయే.
రుద్రార్చకో బ్రాహ్మణస్తు శబలైస్సమతాం వ్రజేదితి. క
పాలయోగాత్ స్ప్రష్టుం ప్రయాతుం అవగంతుం చనస
ముచితతయా అనౌచిత్యేన నసంమ్మాననీయః. పితృవన

వాసిత్వేననిత్యహేయభావాచ్చ. బ్రహ్మకపాలావృతగ్రీవభావాత్ తద్భూషాసాదితప్రకృష్టత్వమాత్రం పశుపతేరితి ॥ ౫౭ ॥ ... ... *

అవతారికా.— దానాచ్చజ్ఞానముక్త్యోరపి చ పశుపతిస్సర్వదేవప్రకృష్టఇతి శంకామష్టభిశ్శంభోరితి మోక్షేతిద్వాభ్యాంనిరాచష్టే॥ ... ... *

శ్లో ॥ శంభోర్జ్ఞానప్రదత్వేపి చ పశుకవపు
షా తామసత్వస్వభావాత్ శుద్ధజ్ఞానాప్రదానా
ద్రఘువర మనుదానేపి కాశీశ్వరస్య। స్వాహం
తాగర్భితత్వాత్స్వపదగతివిళంబేనసద్యోము
ముక్షోః ప్రార్థ్యత్వా ద్రవీందూపమిత నిజజ
నస్థానదానాధికారాత్॥ ౫౮॥ ... *

వ్యా॥ శంభోరితి॥ శంభోర్జ్ఞానప్రదత్వేపీతిపశుకస్యవపుషా స్వయం చ శంకరాత్ జ్ఞానమన్విచ్ఛేదితి జ్ఞానాన్మోక్షఇతి మోక్షహేతుజ్ఞానప్రదత్వేపి తామసత్వస్వభావాత్ కాశీపతేఃరఘువరమంత్రదానేపి శుద్ధజ్ఞానస్య. రజస్తమోఽవిమిశ్రస్యసద్యో ముక్తిహేతోరదానాత్ స్వాహంతాగర్భితత్వాత్ స్వముక్తే స్స్వపదప్రాప్తివిలంబేన ముముక్షోః ప్రార్థనీయత్వాత్. కించ సర్వసాక్షికరవీందూపమితం అకాలకృతంయన్నిజస్థానం తద్దానాధికారాచ్చ. ఇదం రామాఖ్య మంత్రజాపాదితి శంభోశ్చరాన్నస్థిభాజఇతిపదద్వయవ్యాఖ్యానేస్పష్టముక్తం॥ ౫౮॥ ... *

శ్లో ॥ మోక్షాపేక్షాన్వితానామపి చ యతిపతేర్దివ్యనారాయణాఖ్యా సంపత్తే రేవలోకే స్థిరపరమపదప్రాపకత్వప్రసిద్ధేః। స్వాకర్తృత్వేనముక్తే గిరిశనిగదితాత్కేశవస్యైవరూఢాత్సాక్షాన్మోక్షప్రదత్వాదపిన పశుపతిర్విష్ణురేవప్రకృష్టః॥ ౩౦॥ ... ... *

వ్యా ॥ మోక్షేతి ॥ మోక్షాపేక్షాన్వితానాంలోకేసర్వేషాం అస్మదాచార్యస్య యతిపతేః శ్రీమద్రామానుజస్యమతేదివ్యనారాయణాఖ్యా సంపత్త్యాఏవ పరమపదప్రాపకత్వప్రసిద్ధేః. సకృదుచ్చారితంయేనహరిరిత్యక్షరద్వయం । బద్ధఃపరికరస్తేనమోక్షాయగమనంప్రతి॥ ఆద్యశ్శబ్దః కల్పతేతస్యముక్త్యై, సకృత్సన్నతోపి గోవిన్దఇతి పరస్సహస్రప్రమాణానిముక్తే స్సాయుజ్యస్య స్వస్యాకర్తృత్వేనతత్కర్తాతు మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనాదితిప్రతీతః. కించగిరిశనిగదితాత్ కేశవస్యైవరూఢాత్ప్రమాణసిద్ధాత్ సాక్షాత్సద్యః మోక్షప్రదత్వాచ్చ. అపవర్గప్రదోహరిరితి. ఆదిత్యమంబికాంవిష్ణుం గణనాథంమహేశ్వరం । పూజయేత్పంచపూజాయాస్తత్తత్ఫలమవాప్నుయాదితి. అవైదికత్వంకామ్యత్వం ప్రత్యేకం లింగపూజనమిత్యలమతివాదేన॥ ౩౦॥ ... ... *

అవతారికా.— అథవైశిష్ట్యే యోనిపీఠాయితనరకరిపురిత్యంతి మచ్ఛ్లోకోక్తం దుష్టదూషణ చతుష్టయంది

వసతారక యతిప్రాలేయేతి యద్వేతి పద్యద్వయోక్త
ప్రకారేణ॥ ... ... *

శ్లో॥ ప్రాలేయాద్రీంద్రకన్యావయవవిలసనా
ద్యోనిపీఠస్య పుంసః తాద్రూప్యాయోగ్యభావా
దపిచ పృథగవస్థాన యోగ్యప్రసిద్ధేః । నిత్యం
వైశిష్ట్యరూపాద్వయ మతవచనాయుక్తభావా
ద్విశిష్టాద్వైతస్య స్వాంగలింగావిరతయుతత
యాచక్రిణోయుక్త్యయుక్తేః॥ ౩౧॥ ... *

వ్యా॥ ప్రాలేయేతి॥ యోనిపీఠస్య పార్వత్యవయ
వరూపాల్లింగపురాణోక్తాత్పుంసః. ఉత్తమః పురుషస్త్వ
న్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః ఇత్యుక్తస్య తద్రూపతా
యా అయోగ్యత్వాచ్చ. దృశ్యమానాయాః పృథగవస్థా
నయోగ్యత్వప్రసిద్ధేః నిత్యంచ వైశిష్ట్యరూపస్య అద్వయ
మతవచనస్య అయుక్తభావాచ్చ. విశిష్టాద్వైతస్య శివస్య
అత్రస్వాంగలింగా విరతయుతతయా స్వాంగంయల్లింగం
తేనా నవరతయుక్తతయా చక్రిణోయుక్తే రయుక్తేశ్చ
సప్రాణలింగశైవప్రసిద్ధేః॥ ౩౧॥ ... ... *

శ్లో॥ యద్వాస్వాంగార్ధదానాద్ధిమగిరిదు
హితుః కేశవస్యా విశేషస్వాంగార్ధస్య ప్ర
దానాన్మనసిజవిమతస్యా శరీరత్వసిద్ధేః । వైశి
ష్ట్యస్యాప్రసంగాద్భవత ఉభయతశ్చిద్వివర్తా

పవగాఽయుక్తత్వాదేవశక్తేరపిన పశుపతిర్వి
ష్ణురేవప్రవకృష్టః॥౩౨॥ ... ... *

వ్యా॥ యద్వేతి - వైశిష్ట్యే ప్రసంగమేవాన్య
థాకథయతి. పార్వత్యాః స్వాంగార్ధప్రదానాత్.
హరిహరనాథావతారే శేషాంగార్ధస్య కేశవాయదా
నాదేవ ఉభయథావైశిష్ట్యాభావాత్. శంభోరశరీరత్వ
ప్రసిద్ధేశ్చ. పరమరహస్యమాకృష్యాహ-భవతస్తవమతే
ఉభయథాపిశక్తేర్నిత్యశక్తేర్వ్యాభతచిత్స్వరూపాపవర్గా
యుక్తత్వాదేవనపశుపతిర్విష్ణురేవప్రవకృష్టఃఇతినిశ్చయః॥

నిగమనమ్.—కూరేన్ద్రేణేతిసాథైఽన్సదసిశతవిధై
ర్గూఢైస్సహ్వరాత్రంవాదకృత్తావిపక్షాః ప్రతివచనజ
డావిస్మయాన్మానమాపుః। తద్దృష్ట్వాజైత్రఘోషంవ్యా
తనుతసుమహోపూర్ణ నామార్యవర్యః శ్రుత్వాచైతత్తదా
నీంసముజనివిమనాశ్చోళభూప స్సమంత్రీ॥స్ఫుటోర్థః॥ *

ఇతి వ్యాఖ్యానసహిత కూరేశవిజయః

సంపూర్ణః.

ప్రకటన.

ఇందువలన నెల్లరకు తెలియచేయుట యేమనగా వైద్యనాథీయమనుధర్మశాస్త్రమునందలి వర్ణాశ్రమధర్మకాండము ఆచారకాండము ఆశౌచకాండము శ్రాద్ధకాండము కాలనిర్ణయకాండము ప్రాయశ్చిత్తకాండము నను షట్కాండములలో ఆశౌచకాండమును ముద్రించి ప్రతి ౧ అణాలు (౧౦) వంతున విక్రయించుచున్నాము ఆచారకాండము శ్రాద్ధకాండము అచ్చుపడుచున్నవి. ఈరీతి నితక్కినకాండములును ఒకటొకటిగా ముద్రించి ప్రతికాండమును తీరగానే సులభక్రయమునకు విక్రయింపబడును గానవలయువారలు చన్నపట్టణము గోవిందప్పనాయని వీధి ౯౮ నెం॥ యింట వివేకకళానిధి ముద్రాక్షరశాలాధికారికిగాని బెంగుళూరు పెద్దపేటచౌకం పుస్తకముల షాపు బ్రహ్మశ్రీవాజపేయం- కృష్ణశాస్త్రులవారికిగాని, సదరుకాండలుకోరువారు లిఖితమూలముగా తెలియచేసినపత్రమునకు ప్రతికాండమును వంపబడును.